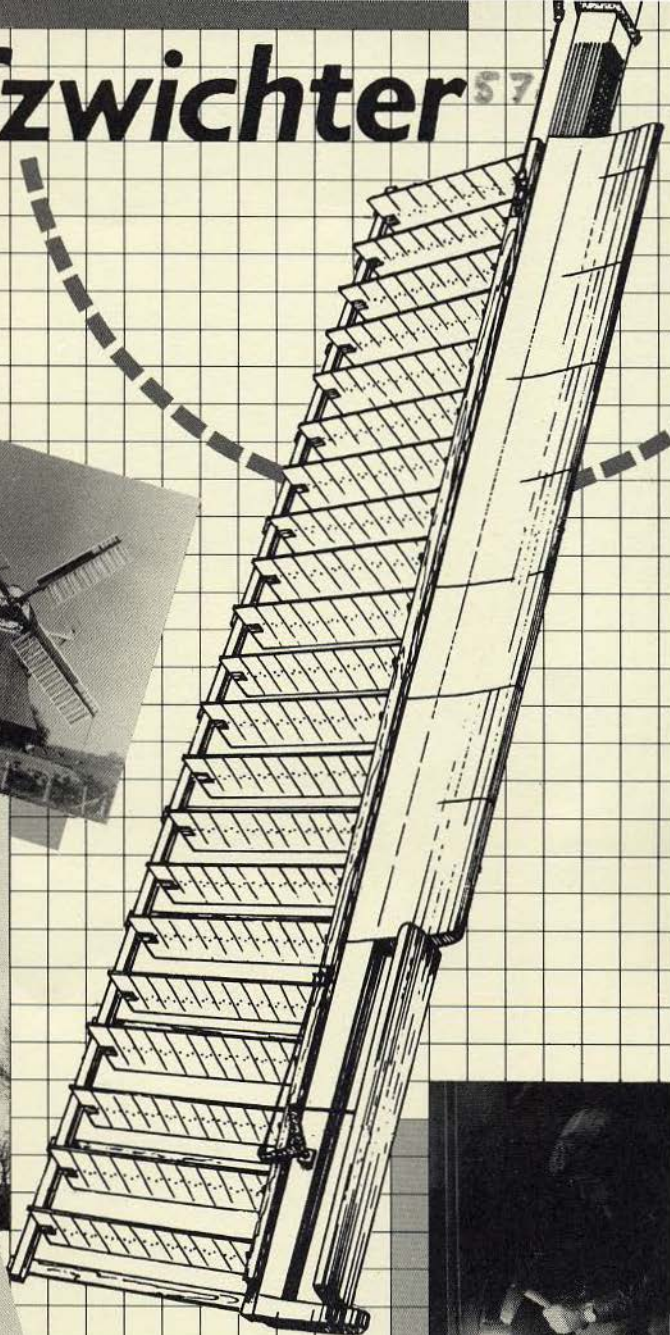
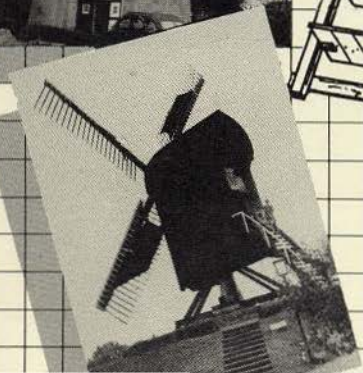
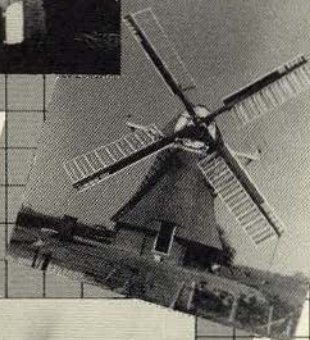

de zelfzwichter⁵⁷

1990

Wilt u weten hoe Abraham z'n mosterd
maakt? Dat kunt u zien in de mosterd-
makerij en proeven in het restaurant.

à La carte-restaurant
Groepsarrangementen
Koffietafels en....
natuurlijk het kleinste
hotel ter wereld:
"DE KROMME RAAKE"

7 dagen per
week geopend

Molenstraat 5
9967 TG EENRUM
Tel. 05959-1600
of 1400

Abraham's
mosterd-en azijn-
museum-makerij

*De molen van Ganzedijk (Finsterwolde)
werd in 1988 gerestaureerd door....*

MOLENMAKERS-
BEDRIJF

Roemeling
en
Molema

KERKLAAN 5, SCHEEMDA
TELEFOON 05979-1660

de zelfzwichter

JAARGANG 15, NUMMER 57,
MAART 1990

'De Zelfzwichter' is het orgaan van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens en van de Stichting De Groninger Molen.

Het blad verschijnt in maart, juni, september en december.

Aan het lidmaatschap van de Vereniging van minimaal f 20,- per jaar is het abonnement van 'De Zelfzwichter' gekoppeld. Losse nummers kosten f 2,50 exclusief porto.

REDAKTIE:

C.E. van der Horst, Scheemda
W.O. Bakker, Harkstede
H. Berends, Sebaldeburen
H.A. Hachmer, Nieuwe Pekela

VORMGEVING & TYPEWERK:

Martin E. van Doornik, Westernieland

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE:

C.E. van der Horst, D. Overdijk,
Dr. F.L. Humbert, P. van Dijken,
G. Hadders, H. Berends, E. de
Jonge, H.A. Hachmer en W. Huizinga

DRUK:

Drukkerij Actief, Scheemda.

CORRESPONDENTIE-ADRESSEN:

Vereniging Vrienden van de Groninger Molens:

Postbus 213, 9700 AE Groningen
Postgirorekening: 3866034

Tevens post bestemd voor uw redactie.

Stichting De Groninger Molen:

Westersingel 43, 9718 CD Groningen
Telefoon 050-121694 (uitsluitend Stichting).

IN DEZE ZELFZWICHTER:

Redactioneel	2
De Zelfzwichter vernieuwd	3
Jaarverslag 1989	3
Binnen een jaar molenaar?	8
Belastingen - aftrekpost giften ...	9
Molen "De Vier Winden" Pieterburen	11
De Leekster verlaat molens	15
Molennieuws	21
Gört mit proemedanten (V)	24
Reilen en zeilen in Usquert	26
Over een molenverzameling	27
Nationale Molendag 12 mei 1990	31
Foto's van Herwig	32
Vraag en aanbod	32

REDAKTIONEEL

In de nadagen van het grote molensterven, zo in de vijftiger jaren, werden molens wel omgebouwd tot wezensvreemde objecten als museum, café-restaurant, kantoor of woonhuis.

Een vorm van "bescherming" van een monument, waar we nu gelukkig grote bezwaren tegen hebben. Immers, een molen is een **industriële monument** en moet dan ook als zodanig aan ons nageslacht worden doorgegeven.

Daarbij komt dat een molen, tenminste een windmolen, verbouwd tot woning bijna nooit voldoet. De molen blijft altijd tochten, de vorm blijkt onhandig, de hoogte valt tegen, maar bovenal: de molen is duur, erg duur in onderhoud!

Legio zijn de gevallen in ons land, waarbij woonmolens alweer na korte tijd te koop worden aangeboden. Er zijn dan ook veel gevallen van verwaarlozing, waarbij het Rijk niet of nauwelijks genegen is financiële hulp te bieden bij dit soort particuliere aangelegenheden.

Molens als horeca-bedrijf is nog minder aantrekkelijk en niet weinig komt het voor dat zij aan brand ten offer vallen.

Een museum, als het een molenmuseum is tenminste, is nog de minst slechte oplossing, maar toch....

Een molen en dat geldt voor wind-, zowel als watermolens, moet arbeid uitbeelden, het moet een fabriek blijven met zingende stenen en krakende raderen. Een poldermolen moet een gemaal zijn met schuimende vijzel en gierende wind rondom.

Gelukkig niet alleen wij, maar ook de overheid, weet nu hoe het moet en daarop is het beleid gebaseerd.

Er blijft nog één probleem: onze niet-beroepsmatige molens moeten ook draaien en dat moet geschieden door liefhebbers, door vrijwillige molenaars. Een absolute zaak om onze molens, deze kwetsbare monumenten, in stand te blijven houden.

Ons mooie landschap wordt door zwaaiende wieken en wentelende waterraderen sterk verlevendigd.

Zoals ook elders in deze 'Zelfzwichter' aan de orde komt, is er alom in den lande een toenemende behoefte aan vrijwillige molenaars.

Doordat veelal jonge mensen de opleiding tot vrijwillig molenaar hebben gevolgd is het verloop bij deze groep mensen nogal groot. Carrière, huwelijk, verhuizing en dergelijke, zijn hieraan vaak debet.

Slechts een steeds weer vernieuwende groep vrijwilligers kan ons een vaste kern van molenaars opleveren. Voor de vrijwilligers is het werken met een molen, een combinatie van natuur en techniek, een dankbaar en voldoening gevend werk.

Voor de toeschouwers, de bewoners van ons land en alle buitenlandse gasten is het een schoonheidsbelevens, die zijn weerga niet heeft!!

C.E. van der Horst.

Voor het volgende nummer van 'De Zelfzwichter' van juni 1990 wordt u vriendelijk verzocht uw kopij in te zenden vóór:

1 mei 1990

DE ZELFWICHTER Vernieuwd

Zoals u zult opmerken, heeft 'De Zelfzwichter' met ingang van dit nummer een nieuw uiterlijk gekregen.

De oude, vertrouwde groene omslag is niet minder dan 10 jaar in gebruik geweest, reden voor de redactie om weer eens met een geheel nieuw ontwerp de aandacht op onze Vereniging te vestigen.

Het ontwerp, dat u nu voor u ziet, is van Martin E. van Doornik uit Westernieland en wij vinden dat hij in deze opzet voortreffelijk geslaagd is. Wij twijfelen er niet aan of onze lezers zullen spoedig gewend zijn aan 'De Zelfzwichter'-nieuwe stijl.

Op de omslag zijn, van boven naar beneden de volgende molens afgebeeld:

1. *De Onderneming* te Vierhuizen tijdens het nachtmalen,
2. *De Langelandster Watermolen* te Garmerwolde,
3. *De Lelie* te Eenrum met zoevende wieken en
4. *de standermolen* te Bourtange, malend met twee halven.

En geheel rechtsonder ziet u dan nog een molenaar, die een molensteen aan het 'billen' is.

De redactie.

JAARVERSLAG 1989

Van het secretariaat van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens.

Als secretaris van onze vereniging doet het mij genoegen u hierbij het jaarverslag over 1989 te doen toekomen. Het jaar 1989 heeft in het teken gestaan van het 15-jarig bestaan van onze vereniging. Een periode waarop met gepaste voldoening kan worden teruggezien.

De vereniging heeft zich in die tijd een vaste positie weten te verwerven onder de monumenten-organisaties in de provincie Groningen. Men kan niet meer om ons heen! Plannen, ideeën en voorstellen van het bestuur moeten en worden ook, serieus genomen. Onze 82 molens moeten blijven en zo mogelijk worden uitgebreid met enige nu nog verdwenen molentypes, die in het verleden een belangrijke rol hebben gespeeld in de wordingsgeschiedenis van onze provincie, zoals deze zich nu aan ons vertoont.

De afgelopen 15 jaren moeten worden vervolgd door een nieuwe actieve periode, waarin alert moet worden gereageerd op nieuwe ontwikkelingen en nieuwe bedreigingen voor onze molens.

Het aantal leden per ultimo december 1989 bedroeg 702 (vorig verslagjaar 651). Een toename dus van 51 leden! Ook dit jaar heeft mevr. I. Wierenga-Spijk, vrijwillig molenaar op de afgelegen poldermolen *Goliath* bij Roodeschool een belangrijk aandeel gehad in de toename van dit ledenbestand. Daarentegen verloor de vereniging een aantal trouwe leden door de vermindering van het aantal gemeenten in verband met de gemeentelijke herindeling.

In het verslagjaar werden 8 bestuursvergaderingen gehouden. Deze vergaderingen vonden plaats in het Monumentenhuis aan de Westersingel 43 te Groningen. De Stichting 'De Groninger Molen', die met andere monumenten-organisaties in dit gebouw gehuisvest is, verleende onze vereniging welwillend gastvrijheid voor het houden van bestuursvergaderingen. In de avonden zijn er diverse vergaderruimten in dit gebouw beschikbaar en er kan gebruik worden gemaakt van de keuken, voor het zetten van koffie en/of thee. De centrale ligging van het gebouw en de mogelijkheid tot het parkeren maakt het Monumentenhuis tot een ideale vergader-gelegenheid.

Zoals ieder jaar gebruikelijk werd voor de leden wederom een tweetal jaarvergaderingen gehouden. De officiële voorjaarsvergadering vond plaats in één der zalen van het Martinihal-complex te Groningen op 18 april 1989.

Na plaatsvindend van de formele agenda-punten stond deze vergadering geheel in het teken van het 15-jarig jubileum van onze vereniging en de uitreiking van het ere-lidmaatschap aan het oud-bestuurslid, de heer B. Jongsma. Het was voor het bestuur een bijzonder grote eer, dat de Commissaris der Koningin in de provincie Groningen, de heer H.J.L. Vonhoff, bereid bleek met een bondige en geestige toespraak, het ere-lidmaatschap aan de heer Jongsma uit te reiken.

Na overhandiging van dit ere-lidmaatschap bedankte de heer Jongsma de Commissaris voor zijn goede woorden, waarbij hij zijn vlotte speech beëindigde met de woorden: *"Er is een sterker molenbewustzijn gekomen in de laatste 15 jaar, wij zeggen nu krachtig, gelukkig zijn er nog tachtig!"*

Wegens drukke werkzaamheden moest de Commissaris na de toespraak van de heer Jongsma de vergadering weer spoedig verlaten. Het is achteraf jammer geweest, dat verzuimd werd de pers in te lichten over deze belangrijke gebeurtenis in het bestaan van onze vereniging. Pers-commentaren konden hierdoor niet verschijnen en een belangrijk stuk propaganda voor het werk van onze molenvereniging ging hiermee verloren. Wat gelukkig blijvend is, is het ere-lidmaatschap voor een persoon, die aan de wieg van de vereniging heeft gestaan en die, mede door de uitoefening van zijn beroep, een blijvende stempel heeft gezet op het molenbehoud in onze provincie.

De voorjaarsvergadering werd tenslotte beëindigd door de vertoning van de film over de herbouw van de molen *Bovenrijge* te Ten Boer. Een film vervaardigd in opdracht van onze vereniging door de Filmclub van de E.G.D. De grote opkomst van 110 leden op deze vergadering was een grote voldoening voor het bestuur.

De najaarsvergadering vond plaats op 9 november 1989 en wel in de zaal van 't Kronkelhoes te Kloosterburen. Ondanks het donkere jaargetijde en de smalle kronkelige toegangswegen naar deze plaats, ook hier weer een goede opkomst van zo'n ruim 80 leden en belangstellenden.

Naar aanleiding van het 15-jarig bestaan van onze vereniging werd wederom de inmiddels beroemde film *Stoere Werkers* uit het begin van de dertiger jaren door de heer Evert Smit uit Wormerveer. De twee uur durende film werd door de heer Smit op onnavolgbare wijze van commentaar voorzien.

Een uitermate enthousiast publiek kon pas na middernacht de weg naar huis weer opzoeken.

Excursie

Op 23 september 1989 vond de jaarlijkse excursie plaats. Het doel van de reis was een molentocht door Twenthe en de Achterhoek. Het aantal deelnemers bedroeg 79 personen, verdeeld over twee bussen. Naast windmolens stonden nu ook een tweetal onderslag-watermolens op het programma.

De excursie-commissie, bestaande uit de heren B. Dijk en G. Koster, kunnen

HOLWIERDE - de zaag-, pel- en korenmolen "De Hoop", A^o 1851, helaas door brand verwoest op 28 oktober 1945. Deze molen was in vol bedrijf te zien in de film "Stoere Werkers", die op onze najaarsvergadering te Kloosterburen werd getoond.

Foto: collectie C.E. van der Horst.

terugzien op een bijzonder geslaagde dag, waarop door de deelnemers menige foto werd "geschoten". Het organiseren van molen-excursies is een steeds moeilijker wordend probleem. Steeds moet worden gezocht naar gebieden met een concentratie aan molen-diversiteit. Deze gebieden zijn er weliswaar in en buiten ons land nog voldoende te vinden. Maar de afstanden moeten haalbaar blijven. Vanuit Groningen is een dagtocht naar bijv. Zeeuws-Vlaanderen nu eenmaal een onmogelijke zaak. Het is daarom bewonderenswaardig hoe onze excursie-commissie toch nog steeds slaagt in haar opzet.

Propaganda

De propaganda dit jaar concentreerde zich voornamelijk in de uitgifte van het boekje *De Zelfzwichter*, geschreven door de journaliste Tineke Hamming. Dit boekje dat allerwege goede recensies in ontvangst mocht nemen, is gratis toegezonden aan onze leden. De kosten van dit boekje betekende een gevoelige aanslag op de kas van onze vereniging. Het bestuur heeft daarom bij verzending van het boekje een verzoek aan de leden doen uitgaan, om een extra bijdrage. Een groot aantal leden heeft aan dit verzoek voldaan. Wij zijn hen daarvoor zeer erkentelijk.

Naast dit verzoek aan onze leden heeft het bestuur een aantal subsidiegevers benaderd met hetzelfde verzoek. En ook hier met succes. Ontvangen werd van het H.S. Kammingafonds, de N.V. Nederlandse Gasunie en van de provincie Groningen. Dank vanaf deze plaats voor alle goede gevers, zowel groot als klein.

Andere activiteiten

Op zaterdag 11 maart vond op het stadhuis te Winschoten de officiële overhandiging plaats van de hiervoor besproken jubileum-uitgave *De Zelfzwichter*. Voorzitter T. de Jong verstrekke het eerste exemplaar aan gedeputeerde de heer G. Beukema. De gemeente Winschoten had niets nagelaten om dit feit heugelijk te kunnen vieren. In de fraaie raadszaal van het stadhuis werden over en weer toespraken gehouden en koffie, frisdranken en borrelhapjes, overal was aan gedacht. Speciaal dank voor deze organisatie aan de burgemeester van Winschoten, de heer J.J. Postma.

De Nationale Molendag vond plaats op zaterdag 13 mei 1989. Het werd de 17^e keer voor dit jaarlijks terugkerende element. Er was wind genoeg die dag, maar voor de gelijktijdig vallende Landelijke Fietsdag bleek het veel te koud. Weinig fietsers dus op de molens.

Het aantal in werking zijnde of opengestelde molens was succesvol. Wederom een record: **644 molens!** In onze provincie Groningen kwamen wij op een aantal van 53 stuks (vorig jaar 56).

In 1989 is er door de Vereniging 'De Hollandsche Molen' geen landelijke contactdag georganiseerd.

Aktiviteiten van de commissies

De Commissie Eigen Molenbezit heeft zich in het verslagjaar verdienstelijk gemaakt voor het vinden van een plaats voor de door de vereniging aangekochte Amerikaanse windmotor. Concrete resultaten heeft dit nog niet opgeleverd, maar er zijn vergevorderde plannen om tot een definitieve plaats te komen. Besprekingen werden gevoerd met de gemeente Nieuweschan. Contacten met een nu herverdeelde gemeente Beerta, worden voortgezet.

De Commissie Public Relations heeft zich in het verslagjaar speciaal ingezet voor de uitgave van het boekje *De Zelfzwichter* door Tineke Hamming. De Archief-Commissie heeft het verslagjaar besteed aan het fotokopiëren van de molenhistorische gegevens van wijlen de heer B. van der Veen Czn. Deze unieke gegevens bevinden zich in het archief van de Vereniging 'De Hollandsche Molen' te Amsterdam. Deze vereniging is bereid geweest alle mogelijke medewerking hiertoe te verlenen. Het werk hieraan wordt voortgezet.

Moleningen

In het verslagjaar was vrijdag 21 april een heugelijke dag. Na 13 jaren van strijd, vrees en hoop, vond op die dag de officiële opening plaats van de koren- en houtzaagmolen *Bovenrijge* te Ten Boer. Jarenlang is de Vereniging actief geweest voor deze molen. Het moge een voorbeeld zijn van wat men met doorzettingsvermogen kan bereiken.

De molen, een sieraad gelegen aan het Damsterdiep, zal hopelijk tot in lengte van dagen de aandacht op zich gevestigd weten te houden.

Na jaren van stilstand en vrij slechte staat kon de restauratie van de (naamloze) koren- en pelmolen te *Ganzedijk*, gemeente Finsterwolde, opgeleverd worden. De feestelijke opening vond plaats op 3 november 1989 en werd verricht door niet minder dan de Commissaris der Koningin, de heer H.J.L. Vonhoff.

Film over de Groninger molenwereld

De film over de Groninger molenwereld is ook in het verslagjaar niet gereedgekomen. De filmploeg van de E.G.D., die in opdracht van de Vereniging deze film vervaardigt, heeft wat tegenslag gehad. In de voorjaarsvergadering te Groningen in het Martinihalcomplex is een gedeelte van de film vertoond. Dit

gedeelte had betrekking op de opbouw van de molen *Bovenrijge* te Ten Boer. Verwacht wordt dat in 1990 de film gereed zal komen.

De Zelfzwichter

In het verslagjaar verscheen het verenigings-tijdschrift 'De Zelfzwichter' weer vier maal en dat betekende niet minder dan 141 pagina's molennieuws. Nieuw was het feit, dat in deze jaargang ook advertenties zijn opgenomen. Diverse bestuursleden zijn op stap geweest om daarvoor geëigende bedrijven te bezoeken en hen te verzoeken tot plaatsing van een advertentie in 'De Zelfzwichter'. De lezers hebben inmiddels kunnen vaststellen dat het gelukt is en dat er een grote diversiteit aan advertenties is geplaatst. De redactie van 'De Zelfzwichter' is in het verslagjaar ongewijzigd gebleven, zij bestaat uit de heren:

C.E. van der Horst	- Scheemda
W.O. Bakker	- Harkstede
H. Berends	- Sebaldeburen
H.A. Hachmer	- Nieuwe Pekela

De vormgeving en het typewerk werd door het echtpaar Van Doornik-Hout uit Westernieland gedaan. Het verzendklaar maken werd verzorgd door het echtpaar Dijk-Rienks uit Den Ham.

Het verkrijgen van steeds weer nieuwe kopij is vaak een hele toer. Hulp van lezerszijde is daarbij onmisbaar.

In het verslagjaar ontving de redactie van diverse buitenstaanders interessante bijdragen.

Bestuurssamenstelling

In het verslagjaar waren aan de beurt van aftreden de heren B. Dijk en J. van Dijk. Beiden waren herkiesbaar. Aan het einde van het vorige verslagjaar (1988) waren er echter twee vacatures ontstaan. Eerst bij de najaarsvergadering kon hierin worden voorzien. Met algemene stemmen werden benoemd de heren J.R. Rubingh en H.D. van Hoorn. Het huidige en weer voltallige bestuur ziet er nu als volgt uit:

T. de Jong	- Hoogkerk	- voorzitter
C.E. van der Horst	- Scheemda	- secretaris
G.J. de Vries	- Scheemda	- penningmeester
B. Dijk	- Den Ham	- technisch adviseur
L.H. Duym	- Groningen	- lid
J. van Dijk	- Groningen	- lid
F. Graeler	- Zuidhorn	- lid
Dr. F.L. Humbert	- Haren	- lid
G.F.J. Koster	- Peize	- lid
J.R. Rubingh	- Ten Boer	- lid
H.D. van Hoorn	- Leens	- lid

Vrijwillige molenaars

Tot nog toe is in onze jaarverslagen nog altijd een paragraaf, gewijd aan de activiteiten van het Gilde van vrijwillige Molenaars in onze provincie. Het is begrijpelijk dat dit in het verleden steeds zo is geweest. Immers, het grote belang van vrijwillige molenaars voor het molenbehoud in het algemeen is van verstrekkende betekenis en kan daardoor absoluut niet meer worden gemist bij het streven naar behoud van de molens.

Een aantal bestuursleden en leden van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens is ook zeer nauw betrokken bij het werk van de Vrijwillige Molenaars en

wij hopen en verwachten ook dat dit zo zal blijven. Ook dit jaar slaagden in onze provincie weer 4 personen. Een mooi resultaat!
Niettegenstaande bovenstaande uitleg, is onze Vereniging van mening dat opname in het jaarverslag van activiteiten van een andere vereniging niet past in de jas van onze Vereniging. Het bestuur heeft dan ook gemeend te moeten besluiten, dat met ingang van dit jaarverslag géén melding meer zal worden gemaakt van feiten wat betreft het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Vooruitzichten 1990

In het verslagjaar is getracht een begin te maken met een speciale Groninger Molendag. Een dag, waarop de molens open zijn voor het publiek en waarbij dan ook zoveel mogelijk molens dienen te malen en/of draaien. De eerste dag die hiervoor bestemd was, vond plaats op 2 september 1989. Door gebrek aan publieciteit kan gesteld worden dat deze dag een mislukking is geworden. De P.R.-Commissie van onze Vereniging is echter druk doende om een Groninger Molendag in het jaar 1990 tot een succes te maken. De voorbereidingen zijn in volle gang.

In 1990 en de daaropvolgende jaren zal de Vereniging zich inzetten voor het terugbrengen van tenminste één exemplaar van de nu verdwenen molentypes in de provincie Groningen. Hierbij wordt gedacht aan het windmolenmodel **spinnekop** en de **tjasker**. Ook het terugbrengen van een molen met een windroos, inplaats van een staart, blijft op het programma staan.

Een sterke wens van het bestuur blijft ook de uitbreiding van het ledenbestand naar 1.000 leden. Het huidige bestand blijft onze Vereniging stimuleren tot een volledige inzet voor 1990!

BINNEN EEN JAAR MOLENAAR?

door D. Overdijk.

Een leuke kreet, maar heb je er wat aan? Natuurlijk niks, de bedoeling was om even aandacht te trekken voor het volgende:

In bestuursvergaderingen van de Stichting 'De Groninger Molen' en van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens is een voorstel aan de orde geweest, om te komen tot een wat vereenvoudigd examen en lichter diploma, dat de bevoegdheid zou geven een molen zelfstandig te bedienen.

De beweegredenen en de opsomming van voor- en nadelen laten we even buiten beschouwing, maar in het kort komt het hierop neer:

MOLENAARS-GEZEL.

Gezel was een echte rang in de oude gilden, toegekend door het gilde, op voorstel van een gildemeester, aan een door hem opgeleide leerling. De leerling moest zijn kunde bewijzen met een door hem vervaardigd werkstuk. De beoordeling van het werkstuk leverde al of niet de gewenste rang op. In een later stadium kon de gezel dan door het vervaardigen van een **meesterwerk** ook nog als gildemeester worden toegelaten tot het gilde.

Instelling van een diploma molenaars-gezel, gaat uit van dezelfde principes: men hoeft (nog) niet alles van het vak te weten, om in staat te zijn zelfstandig een molen te kunnen bedienen, met inachtneming van alle veiligheidseisen, voorzover van toepassing op die bepaalde molen.

De algemene kennis van molens zou van beperkte omvang kunnen zijn en het aantal praktijkmensen, dat vereist is kan sterk worden verminderd, omdat de praktijk op een enkele molen wordt verkregen, waarvoor de bevoegdheid dan ook uitsluitend zou mogen gelden.

Graag zouden wij dit voorstel doen aan de Vereniging 'De Hollandsche Molen' en het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Om een indruk te krijgen, hoeveel steun dit idee zou ondervinden, vragen wij om uw positieve reacties.

Het spreekt vanzelf, dat kritische opmerkingen ook welkom zijn, want dat kan leiden tot verbetering van het voorstel.

Een paar vragen, waarover wij graag uw mening zouden willen kennen, zijn:

- * Is het een goed idee?
- * Zoniet, heeft u suggesties?
- * Als het voorstel haalbaar blijkt, zou u zelf willen deelnemen?
- * Weet u van anderen, dat zij de opleiding zouden willen volgen?
- * Vindt u het meer iets voor ouderen, of juist voor jongeren als een eerste stap naar het diploma Vrijwillig Molenaar?

Gaarne uw reacties sturen naar Postbus 213, 9700 AE Groningen of telefoneer voorzitter T. de Jong, tel. 050-56 59 53.

VRIJWILLIGERSWERK-BELASTINGEN

-AFTREKPOST GIFTEN

door Dr. F.L. Humbert.

Sommige vrijwillige molenaars merken dat hun (culturele) activiteiten, zoals het malen met (hun) molens, een vrij kostbare kwestie is. Met name de reiskosten die (wekelijks) worden gemaakt om de molen te bereiken, kunnen behoorlijk oplopen. Vaak is men immers op een eigen vervoermiddel aangewezen, bijvoorbeeld wanneer de molen op een afgelegen plek staat of wanneer men gereedschappen voor onderhoudswerk moet transporteren.

De gemaakte reiskosten kunnen in voorkomende gevallen soms worden gedeclareerd bij de (overheids)instelling, de stichting of de particulier, die eigenaar is van de molen.

Niet altijd is dienaangaande een afspraak gemaakt met de eigenaar en soms wordt afgezien van mogelijke declaraties om de eigenaar niet op extra kosten te jagen.

Wanneer de vrijwillig molenaar heeft besloten de gemaakte onkosten, zijnde de reiskosten niet te laten vergoeden, dan heeft hij feitelijk een gift gedaan aan de organisatie waarvoor hij het vrijwilligerswerk uitvoert.

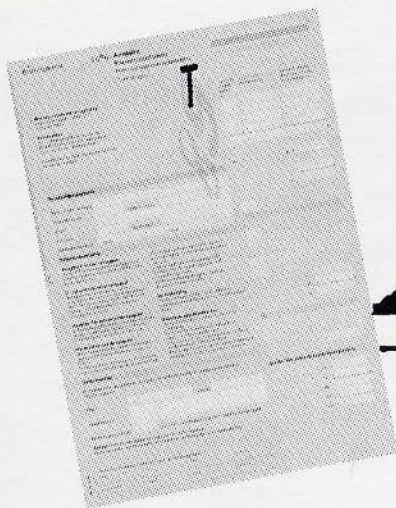
Dergelijke giften zijn aftrekposten voor de loon- of inkomstenbelasting. De

kilometervergoeding bedraagt momenteel f 0,44 per km. Een voorbeeld:

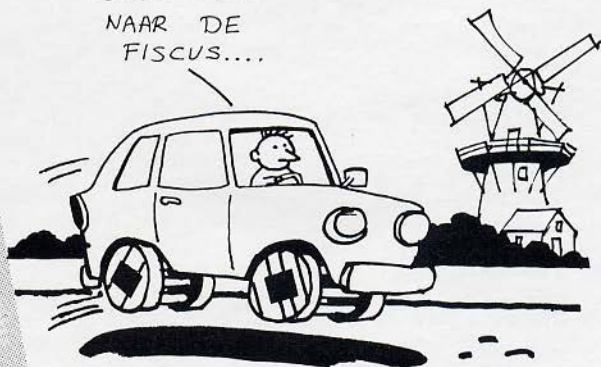
De vrijwilliger gaat wekelijks met eigen auto naar de molen, die op 15 km. van zijn eigen woning staat. De jaarlijks gereden kilometers zijn ongeveer:
 $50 \times 2 \times 15 = 1500 \text{ km.}$ De aftrekpost giften wordt dan: $1500 \times f 0,44 = f 660,-$

Er zijn echter begrenzings gesteld aan de aftrek, n.l. een minimum van f 120,- of 1 % van het onzuiver inkomen en een maximum van 10 % van het onzuiver inkomen. Andere reiskosten-onkosten:

Reiskosten die door vrijwilligers worden gemaakt in verband met organisatorische en bestuurlijke verplichte activiteiten zijn om dezelfde redenen

GAUW EVEN
NAAR DE
FISCUS....

en onder dezelfde beperkende voorwaarden als hiervoor beschreven aftrekbaar als gift. Om de gedachten te bepalen kan het daarbij gaan om reiskosten voor het deelnemen aan vergaderingen, voorlichtingsbijeenkomsten, inspectie- en/of onderhoudswerk, advisering, etc., waarbij men door functie niet kan worden gemist en waarbij men actief is betrokken.

Wat te doen wanneer de vrijwilliger geen aangiftebiljet ontvangt: er zijn vrijwilligers die geen biljet ontvangen om aangifte te doen voor de inkomstenbelasting, bijv. omdat de ingehouden loonbelasting de eindheffing is. Zij kunnen een zogenaamde T-biljet af-

halen bij het belastingkantoor of dit aanvragen via de belastingtelefoon. Het T-biljet moet binnen **twee jaar** na afloop van het jaar waarover teruggaaf wordt gevraagd, zijn ingediend. Het T-biljet voor 1989 moet dus vóór **1 januari 1992** zijn ingeleverd.

De aftrekpost "giften" wordt uitvoerig behandeld in de Toelichting bij het aangiftebiljet. Mocht één en ander nog vragen oproepen, dan is er nadere informatie te verkrijgen bij het belastingkantoor (Groningen, tel. 050-65 44 44) en bij het Buro voor Rechtshulp (Groningen, tel. 050-18 24 34).

MOLEN "DE VIER WINDEN" TE PIETERBUREN

door Piet van Dijken.

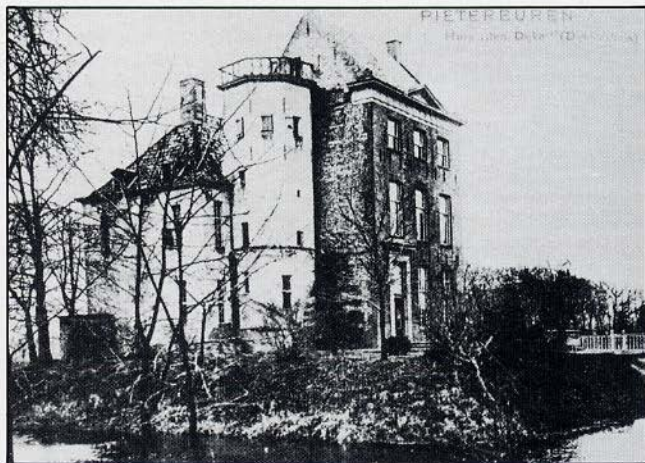
Pieterburen met zijn kerk, welke al in 1371 bestond en gewijd is aan Sint Pieter (Latijns: Sancti Petri), welke nu tevens de naam van het dorp verklaart, is een dorp op het Groninger Hogeland in de voormalige gemeente Eenrum. Oorspronkelijk bestond het dorp uit drie buurtschappen, welke in de loop der tijden aan elkaar gegroeid zijn. Volgens kaarten uit 1832 was deze situatie toen nog zo, en noemde men ze Pieterburen West, Midden en Oost.

In Pieterburen-West stond eeuwenlang de Borg Huis ten Dijke, vermoedelijk al in de 9^e eeuw als een versterkte toren tegen invallende Noormannen, doch later meer en meer uitgegroeid tot een adellijk huis, waarin diverse families hebben gewoond, o.a. Diederik de Sonoy de Watergeus en later in de 18^e en 19^e eeuw de familie Alberda, welke tevens de Menkemaborg te Uithuizen bezaten. Helaas is de borg Huis ten Dijke onder de sloopshamer gevallen in 1903 (moest vóór 1 september 1903 weg zijn). Ter plaatse is nu een boerderij. De hardstenen zuilen van het toegangshek gingen naar de oprijlaan van de Menkemaborg en staan daar nog steeds.

Pieterburen-Midden was gebouwd rond de 14^e eeuwse Ned. Herv. Kerk, waarbij in 1805 een nieuwe westtoren werd gebouwd ter vervanging van de oude vrijstaande toren. De kerk bezit zeer veel 18^e

eeuws houtsnijwerk: een Leicher-orgel uit 1900, voorheen Arp Schnitger en een preekstoel uit 1720. Veel van dit alles is gemaakt in opdracht van de familie Alberda van Huis ten Dijke, waarvan nog rouwborden van diverse telgen in de kerk hangen, alsmede van watergeus Diederik de Sonoy uit 1584.

Ten zuiden van de kerk bevindt zich het kerkhof en aan de weg ten noorden van het kerkgebouw bevond zich tot de sloop in 1961 de oude pastorie, welke in 1880 nog was vergroot, terwijl de schuur toen al werd gesloopt. Na 1961 bleef de tuin bewaard met daarin het theehuisje, het zogenaamde 'Domies Toenhoes', als de nu overbekende Botanische Tuin, met daarin veel oude en zeldzame stinsenplanten, welke veelal voorkwamen bij verdwenen borgen en boerderijen.

Een oude foto van de borg Huis ten Dijke te Pieterburen.

Reproductie van een origineel dat zich in het plaatselijke VVV-kantoor bevindt.

Pieterburen-Oost, ook genaamd het 'Moleneinde', willen we nu wat nader bezien, omdat dit het deel van het dorp is, waar al sinds eeuwen een molen stond en nog steeds staat.

De eerste molen welke hier ter plaatse stond, was natuurlijk een standaard-roggemolen, gebouwd vóór 1628 op de Molenberg aan de oostzijde van de haven, het einde van het Pieterbuurster Maar. Volgens de bekende Resolutie van 12 augustus 1628 op de belasting van het gemaal vanwege de Provinciale Staten van Stad en Lande mocht deze molen blijven staan, terwijl die van het ca. 2½ km. westelijker gelegen gehucht Wierhuizen moest verdwijnen (resolutie 25 juni 1628).

Op kaarten van 1686, 1781 en 1837 was steeds op deze plek een molen aangegeven. De rond 1628 gebouwde z.g. sarrieshut stond aan de hoofdweg ten noord-noordoosten van de molen aan de voet van de molenberg bij het begin van de oprit naar de molen.

In 1775 was eigenaar van de standaard-molen molenaar Willem Hindriks, daarna zijn zoon Hendrik Willems (* 1778 - † 1831) welke na 1811 de achternaam Van der Molen aannam.

Deze laatste liet de oude roggemolen vóór of rond 1825 vervangen door een achtkante bovenkruier met stelling, gedekt met riet en een houten tussenstuk op een stenen onderachtkant. De vlucht hiervan was 68 voet met één koppel stenen als inrichting. Deze molen komt op een kaart uit 1824 voor als 'rogmolen'.

Intmiddels was in 1822 een nieuwe wet op de belasting van het gemaal van kracht geworden, waarop in 1825 Gedeputeerde Staten in een resolutie van 12 december een lijst van z.g. 'korenmolens-ressorten', waarin werd bepaald dat de molen van Pieterburen voortaan maalde voor het ressort Pieterburen, Westernieland en Wierhuizen met molenaar Hendrik Willems van der Molen.

Van der Molen overleed helaas in 1831, waarna zijn weduwe Geertruida Halsema met haar zoons Willem en Christiaan het bedrijf voortzetten. Een ramp trof de familie op 22 maart

1846, toen de molen afbrandde. Of het stenen onderstuk is blijven staan, of zo door de brand werd beschadigd, dat het moest worden gesloopt, is niet bekend.

In ieder geval liet de weduwe Van der Molen de molen herbouwen. Weer een achtkante bovenkruier met stelling, echter nu gedekt met hout met dakleer in plaats van riet; een vlucht van 21 meter en genaamd *De Vier Winden*.

Tevens kwam er boven de zuidwestelijke inrit beneden een gedenksteen met als opschrift:

*Hier maalt men graan tot stof
Hier pelt men bast van 't Garstgraan of
O, mensch wilt hieruit leeren
Dat Gij ook eens tot stof zult wederkeeren.
Herbouwd 1846.*

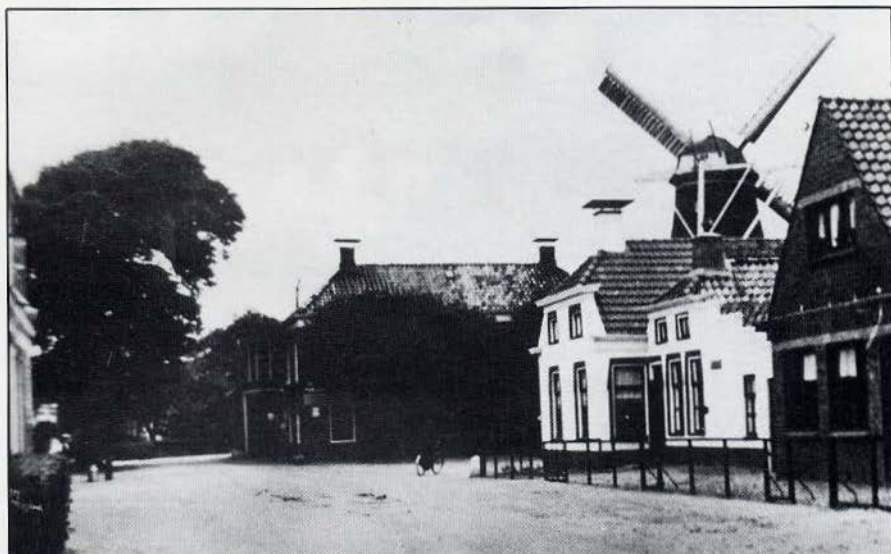
De nieuwe molen stond er vlug, want een plankje in de molen vermeldt:

*Op 5 sept. 1846 alhier het eerste
graan gemalen.*

Vermoedelijk is de molen alleen als korenmolen gebouwd en later pas ingericht als pelmolen, waarover ik reeds eerder in 'De Zelfzwichter' schreef.

Eigenaars na de weduwe Van der Molen waren in 1872: J. Kampstra, later Dijkinga, daarna Frederik J. Schuurman, sinds 1905: Evert van de Berg tot 1925. Na deze Luitje H. Steenhuis, welke molenaar bleef tot 1961, en de molen toen overdeed aan Martinus Vos. Onder deze Vos ging het minder goed met de molen, welke in verval raakte en in alle talen te koop stond om aan de hoogst biedende te worden verkocht. Ook het zeer oude, uit 1734 daterende, muldershuis met schuur werd in die tijd zonder toestemming gesloopt, ondanks dat het op de Monumentenlijst stond.

Dat de molen op een dusdanige manier uit het dorpsbeeld zou verdwijnen, schoot leden van de Dorpsbelangen Pieterburen in het verkeerde keelgat. Onderhandelingen kwamen op gang met als resultaat, dat van de deelnemende partijen in 1967 de gemeente Eenrum over de brug kwam en de molen voor f 15.000,- aankocht om hem voor het

De Hoofdstraat te Pieterburen omstreeks 1950, vanuit het westen gezien. Het grote dak in het midden is van het café Kuipers (later Elinga) met "doorrit" en daarnaast het witte postkantoor. Rechtsachter de verdekkeerde en zelfzwichtende molen "De Vier Winden".

Foto: collectie P. van Dijken.

nageslacht te bewaren.

In de jaren 1971-'73 werd de molen voor f 87.115,92 gerestaureerd door de fa. Bremer te Adorp.

Vernieuwd werden hiervoor: de stelling, de beide roeden, achtkant uitstukken en geheel nieuwe bekleding, kapbedekking en de kap- en steenzolder, alsmede ramen en deuren, verf- en teerwerk.

Op 19 juni 1973 werd de molen officieel geopend door gedeputeerde Post en als vrijwillig molenaar werd nadien aangesteld H.A. Valk uit Groningen.

In februari 1981 deed de gemeente Eenrum de molen over aan de Stichting Groninger Molenvrienden, welke in december 1986 opging in de Stichting 'De Groninger Molen', die de huidige eigenaar is. Molenaar is per november 1986 ondergetekende.

Na deze historische beschrijving nog wat technische bijzonderheden e.d.

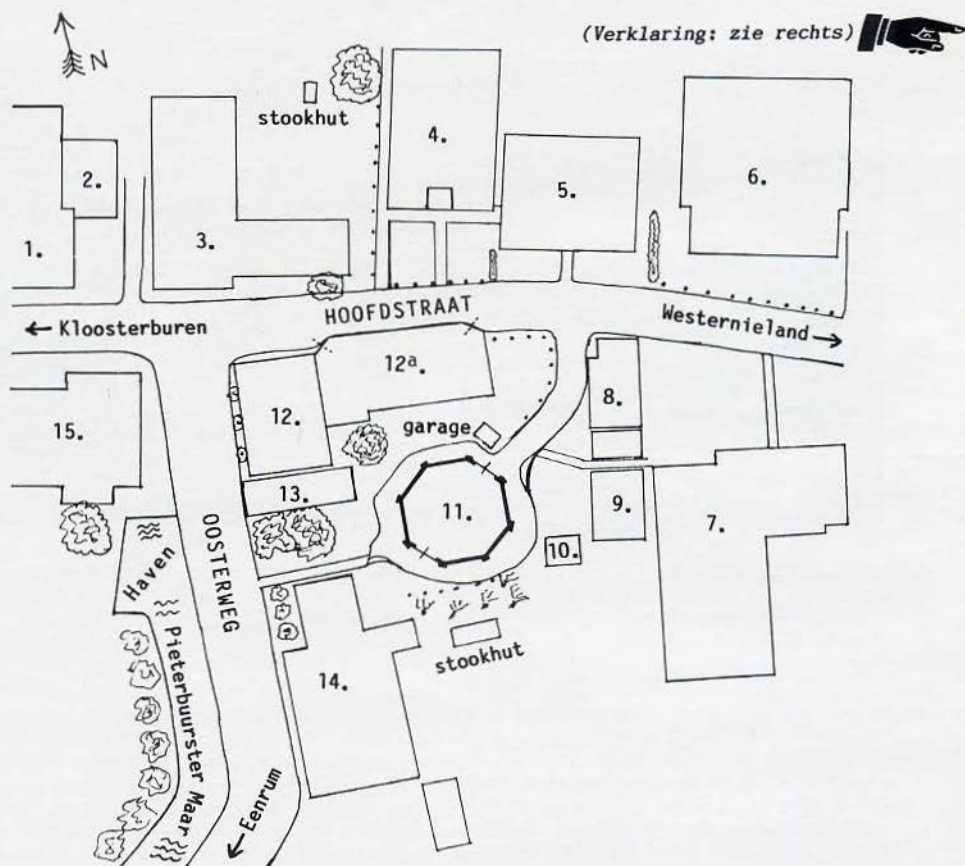
De molen welke oorspronkelijk was uitgerust met een houten as en zeilroeden, kreeg later een ijzeren exemplaar (De Prins van Oranje) en op één roede zelfzwichting. In 1934 zijn twee gebruikte Potroeden aangebracht, uitgerust met zelfzwichting en tevens geheel 'verdekkeerd' (als 15e molen in de provincie) door de fa. Bremer te Adorp.

Dit alles is in 1972 vervangen door nieuwe Bremer-roeden, oudhollands opgehekt.

De inrichting bestaat uit één koppel kunststenen voor de malerij en twee pelstenen en jacobsadders en twee luiwerken.

De maalstenen zijn prima in orde en worden geregeld gebruikt om het veevoer van twee vaste klanten te malen. Er kan nog wel wat meer maalgoed bij, dus een ieder die nog wat heeft of wat weet, kan contact met mij opnemen.

PLATTEGROND VAN PIETERBUREN-OOST, OF HET MOLENEIND, VÓÓR 1956.

Helaas is de pellerij op dit moment niet maalvaardig en bovendien incompleet. Met de laatste grote herstelbeurt van 1989 moest de waaierkast wegens slechte staat worden verwijderd (totaal vermolmd). De waaiertzolder en dustgroep konden echter wel weer worden hersteld.

Vooraf onder molenaar Steenhuis werd er nog veel met de molen gewerkt en in zijn tijd waren er ook veel herstel-lingen, waaronder een beperkte restau-ratie van f 6800,- in de jaren 1951-'52 ook door de fa. Bremer.

Op dit moment staat de molen er prima voor, al zullen er nog veel dingen aan-gepakt moeten worden, o.a. de pellerij. De molen is vanaf de Hoofdstraat en de Oosterweg goed te zien voor een ieder, die er langs rijdt of wandelt.

Vroeger was dit wel anders; dit is uitgetekend op het bijgevoegde situatie-kaartje met verklaring.

Piet van Dijken
Schoolstraat 41
9981 AL Uithuizen
Tel. 05953-3028.

1. Behuizing thans "Vito".
2. Behuizing Schuurman.
3. Het z.g. "Bierhuis" A^o 1718, het oudste huis van Pieterburen, thans bewoond door F. Colijn.
4. Gereformeerde Kerk A^o 1873.
5. Voormalige pastorie der Geref. Kerk, later kantoor Rabobank, thans bewoond door de fam. Wonink.
6. Behuizing fam. Geertsema, v/h Bult-huis.
7. Bakkerij H. Maring met winkel en schuur, gesloopt ± 1976. Thans ter plaatse nieuwbouw, bewoond door fam. Bunschoten.
8. De oude "Sarrieshut", later de kosterswoning van de Geref. Kerk en bewoond door de fam. Buurma, gesloopt omstreeks 1956.
9. Behuizing fam. Paize, gesloopt ca. 1956-'60.
10. Verdeelstation E.G.D.
11. Koren- en pelmolen "De Vier Winden" A^o 1846.
12. Café Willem Kuipers, later Elinga, met "doorrit" en stalling (12^d), gesloopt 1959-'60.
13. Behuizing beurtschipper Huizinga, gesloopt ± 1959-'60.
14. Het oude, van 1734 daterende, molenaarshuis met landbouwschuur, gesloopt ± 1966-'67 door M. Vos zonder toestemming. Op de tuin hiervan achter de molen langs ca. 1967-'68 nieuwbouw door Vos, sinds 1969 bewoond door Dr. K. van Bruggen, thans fam. T.G. van Hoorn.
15. Het voormalige postkantoor, thans woning fam. De Waal.

HET MOLENKANAAL EN DE LEEKSTER VERLAATMOLENS 1806-1877

door G. Hadders

De Watermuldersweg en de Driemolenhof als straatnamen en het Molenkanaal als een doodgewone sloot, die door het dorp Leek loopt, zijn de enige overblijfselen van een uniek stukje molengeschiedenis in het Zuidelijk Westerkwartier. Daar werd in het begin van de 19^e eeuw een apart kanaal(tje) gegraven, waaraan een molengang van drie hoog de problemen op waterstaatkundig gebied op moest lossen.

Om aan te geven wat die problemen waren, moeten we even terug in de geschiedenis. Wigbold van Ewsum had in het begin van de 16^e eeuw zijn oog laten vallen op de hoogveengebieden in Vredewold. Nadat hij hier Nienoord had laten bouwen, werd het Leekster Hoofddiep gegraven omstreeks 1559 met een tweeledig doel. In de eerste plaats voor de afwatering uit de hoogveenmoerassen naar het veel lager gelegen Leekstermeer en in de tweede plaats voor de afvoer van de turf per schip. Oorspronkelijk telde het Hoofddiep meer dan 10 sluizen vanwege het enorme

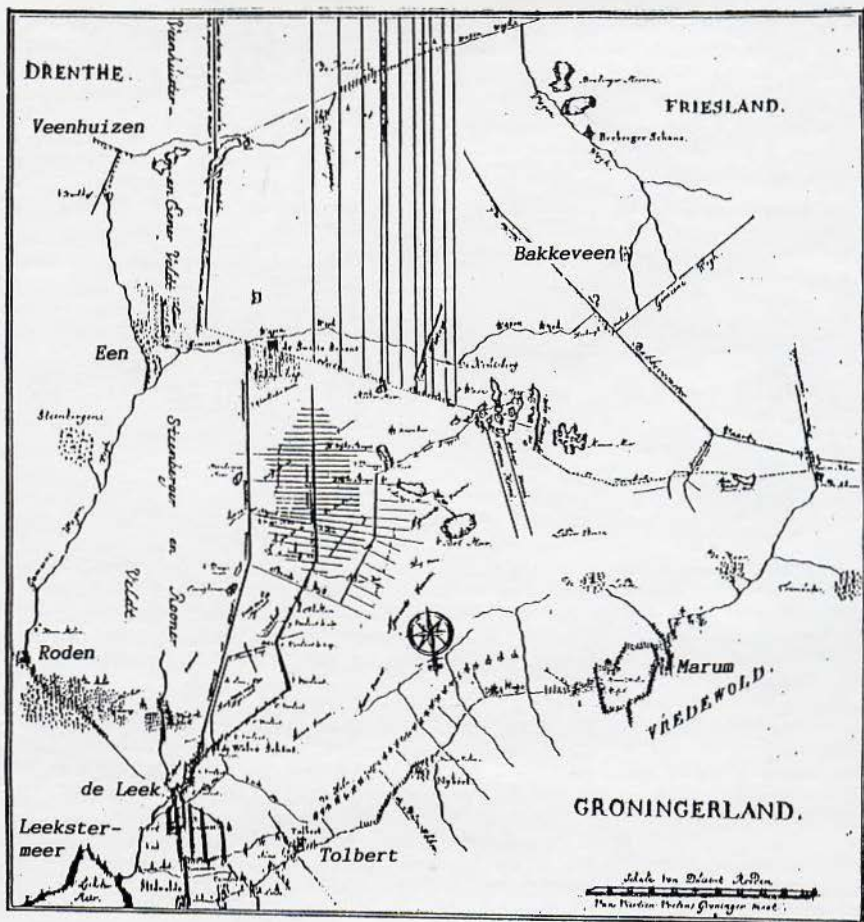
hoogteverschil tussen de hoogveen-gebieden bij het latere Zevenhuizen en het Leekstermeer. In 1590 werd het sluisenaantal teruggebracht tot 9 en in 1784 bleven er nog drie over, n.l.: het Onderste Verlaat in het dorp Leek, het Middelste en Bovenste Verlaat te Diepswal.

De vervening ging door en dus ook de scheepvaart. Al vrij snel kwamen er klachten over watergebrek in de kanalen boven het Bovenste Verlaat. Er moest derhalve iets gebeuren, want anders zou het met de vervening en de daaraan

gekoppelde "welvaart" afgelopen zijn. Twee veenbazen in dienst van de Heer van Nienoord, dat was in die tijd Haro Caspar van Inn- en Kniphuizen en hij had als eigenaar natuurlijk alle belang bij een vlotte scheepvaartverbinding tussen het veengebied en Leek, schreven in 1803 een soort rapport, waarin t.a.v. het probleem van het gebrek van

vroeger uitvoerig werd beschreven. Er was zelfs een tijd dat men eerder last had van het water dan gebrek eraan.

Een mogelijkheid was dan ook het opsparen van het water in de meren boven Zevenhuizen, te weten: het Drogemeer, het Wasemeer, het Langemeer en het Bolmeer. In tijden van schaarste kon

Op dit kaartje ligt het zuiden boven. Getekend vlak vóór 1784, want er zijn nog 9 sluizen (de 8^e en 9^e verlaat reeds weg). Geeft een goed beeld van de vervening en de ligging van de meren, waarin men in eerste instantie water op wilde sparen en dat in droge tijden te gebruiken om het peil in de kanalen te verhogen.

(Vervolg van dit artikel op pag. 17 e.v.)

men dan het water in de kanalen laten lopen, zodat er weer scheepvaart mogelijk zou zijn.

Deze mogelijkheid was volgens de auteurs van dit rapport niet zo geschikt: de meren droogden door de vervening steeds meer uit en het bedijken van het land en verdiepen van de kanalen zou te veel gaan kosten.

De enige juiste aanpak van dit probleem was volgens hen *"het opbrengen van water door molens uit het Leekstermeer naar boven"*.

Het gebrek aan water zou door drie molens kunnen worden vergoed, die het water langs een daartoe gegraven kanaal tot boven het Bovenste Verlaat zouden kunnen brengen. De weg, waarlangs het latere Molenkanaal zou gaan, had men in een situatieschets weergegeven, evenals de hoogteverschillen en onderlinge afstanden. Ook de plaats waar de molens gebouwd konden worden, werd aangegeven.

Daarnaast gaven de schrijvende veenbazen blijk over de nodige technische kennis t.a.v. molens te beschikken. De eerste molen zou 5 voeten water op moeten malen, de beide andere $4\frac{1}{2}$ voet. Er was berekend dat molens van "70 en 80 voeten vlugh" in 12 uren 50.000 ton water op konden malen. Rekening houdend met de nodige schuttingen per dag en de verdamping van het water, kwam men tot de conclusie dat 12 uren per dag malen voldoende zou zijn om het water "op volle pegel" te houden.

De verdamping werd weer ongedaan gemaakt door *"regenvlagen en wellen"*. Het zou zelfs 4 tot 5 weken windstil kunnen zijn, alvorens de schepen in moeilijkheden zouden geraken. En een dergelijke weertype hebben we volgens mij in dit land nog niet vaak meegeemaakt.

Ook werd er een financieel plaatje ingevuld, om maar eens de hedendaagse terminologie te gebruiken. De drie molens en het kanaal zouden f 20.000,- of misschien minder moeten gaan kosten en om dat geld binnen te krijgen, zou er een soort belasting moeten komen. Ook in die tijd werd dit middel dus al gebruikt! Belasting op turf in de vorm van molengeld.

Het rapport werd afgesloten met een vurig pleidooi voor een molengang van drie hoog, want anders was het met de beoogde welvaart in de kolonie (= Zevenhuizen) gedaan.

Waarom nu zoveel aandacht voor dit rapport? Omdat deze schriftelijke voorstelling van de gang van zaken in 1803 de werkelijkheid in 1806 uitzonderlijk dicht benaderde.

Tussen 1803 en de realisatie van molens en kanaal gebeurde er o.a. het volgende:

* De opdrachtgevers, de Heren van Nienoord, sloten in 1804 reeds een contract af met de veekopers over het betalen van molengeld.

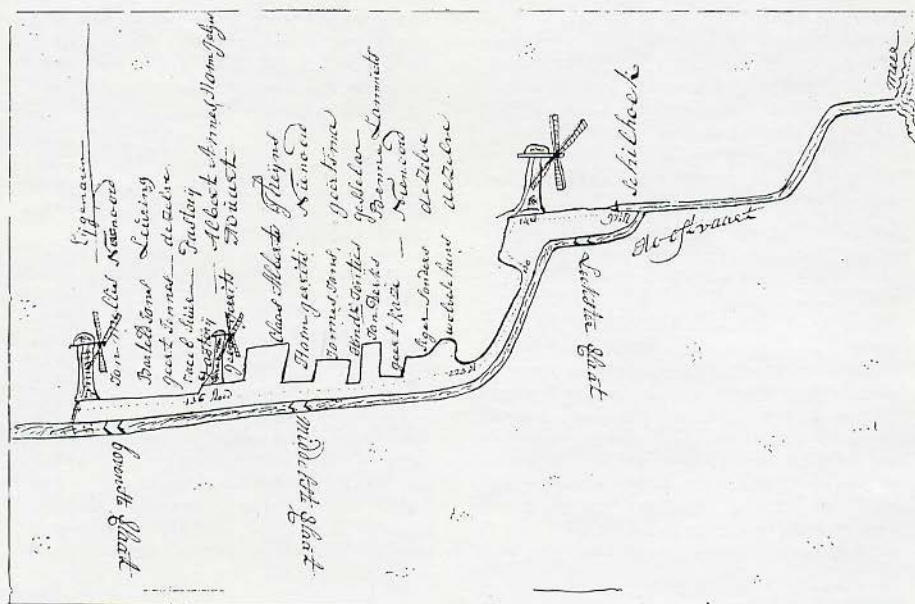
* In datzelfde jaar kreeg Haro Caspar van Inn- en Kniphuizen van zijn familie een volmacht, omdat men het volstrekt noodzakelijk vond dat het gebrek aan water tot de afvoer van turf uit de Nienoordse venen verholpen diende te worden door *"het zetten van de vereischte watermolens"*.

* In 1806 verscheen een *"Rekening van Ontvang en Uitgave wegens de Drie Capitale Watermolens en Canaal cum annexis bij de Leek"*.

Hierin werd een financieel overzicht gegeven van mei 1805 tot en met juni 1806. De volmacht uit 1804 had gewerkt, want verschillende Heren, allen familieleden, hadden er inmiddels voor gezorgd dat er f 20.000,- in kas zat. Zowel aan de inkomstenkant als bij de uitgaven komen de molenbouwers voor. Er moesten breuken betaald worden, hetgeen betekent dat er boetes opgelegd waren. Niet alles verliep blijkbaar, volgens de gemaakte afspraken. Uitbetaald werd er ook, en wel volgens een bestek aan:

Marten Uipkes, eerste molen f 7.830,-
Sytse H. Calkema, 2^e molen f 5.159,-
Jan Seubring, derde molen f 4.570,-

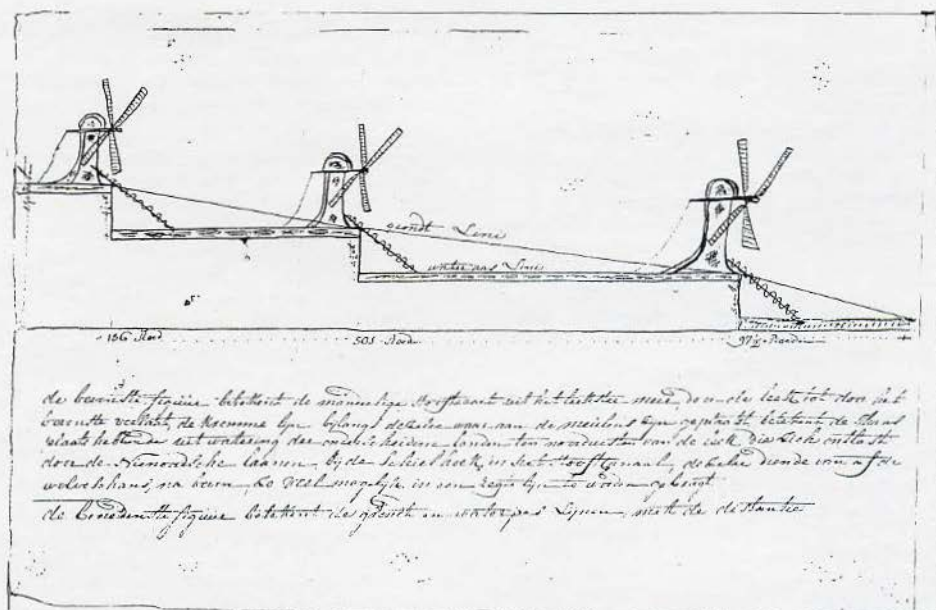
Opmerkelijk hierbij was het prijsverschil tussen de eerste en de beide andere molens, n.l. f 2.681,- en slechts f 579,- verschil tussen molen 2 en 3. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de eerste molen groter was en het water een halve voet hoger op moest vijzelen.

Deze bedragen werden 24 juni 1806 uitbetaald. Zou dit dan ook meteen het jaar zijn, waarin men is begonnen te malen? Ik heb hierover in andere bronnen geen duidelijk antwoord kunnen vinden en ben geneigd 1806 aan te merken als het jaar waarin de realisatie van dit project tot stand is gekomen, drie jaar nadat het eerder genoemde rapport verscheen. De enige afwijking met de voorgestelde plannen was misschien de onderlinge afstand tussen de molens.

van berichten gebeurde in die tijd
(zonder telefoon) met de stand van de
wieken.

Windwatermolens zijn oorspronkelijk gebouwd voor het drooghouden van polders. Het is mogelijk dat de oudste windwatermolens zich omstreeks 1400 hebben ontwikkeld uit de standerdmolen. Toen het laagliggende westelijke en noordelijke Nederland geteisterd werden door overstromingen, ging men - nadat de eerste zeeweringen tot stand waren gekomen -

meren en plassen droogmaken. Met name door kapitaal en ondernemingsgeest voor de winning van vruchtbaar land ontstond "de" grote Hollandse windwatermolens. Beroemde namen zijn eraan verbonden: Jan Adriaanszoon Leeghwater en Simon Stevin.

Watermolens hebben een beperkte opvoerhoogte. Om plassen en meren droog te maken en te houden, moest men vaak het water wel 4 tot 5 meter opvoeren. Men liet dan een aantal molens in serie werken. Een molengang, in dit geval van drie hoog. Ook wel getrapte bemaling genoemd. In de provincies Noord-Holland, Friesland en Groningen verdrong de vijzel na ± 1650 langzamerhand het scheprad.

In het Westerkwartier heeft men laten zien dat je de molens net zo goed kunt gebruiken om ergens het water in te brengen i.p.v. eruit te pompen.

Op 10 mei 1807 volgde de instructie voor de molenaars. Na gereedkoming van dit voor het Noorden unieke systeem, heeft men er niet zo lang plezier van gehad. De familie Van Inn- en Kniphuizen in geen geval, want de vererving

leverde in de beginjaren voor hen zo weinig op, dat de schuldeisers hen noopten de Nienoordse venen met alles erop en eraan te verkopen. Begin 1814 werd surséance van betaling aangevraagd en in december 1815 werd een deel van het veen verkocht. De finale verkoop vond in 1862 plaats, daarover straks meer.

De molens beleefden namelijk eerst nog een hachelijk avontuur tijdens de grote veenbrand in het Westerkwartier in 1833. Het vuur naderde op 12 juni vanaf Zevenhuizen de Kromme Kolk, en men vreesde voor de dorpen Leek en Tolbert. Omstreeks de middag raakte de bovenste molen in brand. De vlammen werden geblost door een aantal meisjes van Leek, die naar Zevenhuizen wilden om te gaan kijken. Het behoud van de molen was van het grootste belang.

Was deze afgebrand, dan zou Zevenhuizen de gehele zomer van water verstoken zijn geweest, omdat de veenkanalen toen nog niet in staat waren zichzelf te voeden. De meisjes verrichtten derhalve een heldendaad.

Op 9 januari 1862 vond de publieke

veiling en verkoop aan de meestbiedende plaats van:

1. De eigendom van het Leekster- en Zevenhuister Hoofddiep;

2. De eigendom van drie kapitale watermolens, staande bij de Leek en te Diepswal ten behoeve van de Nienoordsche en Ter-Heijlsche Veenen, met de grond of de heemen, waarop dezelve zijn staande; de behuizing en heemen, der molenaren van de beide bovenste molens, de behuizing en vaste beklemming van het heem, waarop de behuizing staat door den molenaar van de benedenste molen bewoond.

"Kooper moet de molens enz. behoorlijk onderhouden, houten bruggen over de toeloop van het benedenwater tot benedenste of eerste molen, liggende in de Heereweg aan de Westkant van de Leek en de andere in de laan van het huis de Nienoord, en de gemetselde steenen pijp, gelegd in den weg bijlangs het Hoofddiep over de mond van het Molenkanaal, waardoor zich het water van de bovenste watermolen in het Hoofddiep ontlust.

De kooper zal verplicht zijn deze molen bestendig te doen dienen tot het groote en eenige oogmerk waartoe dezelve gebouwd zijn tot bezorging n.l. van het benodigd water boven de 3^e verlaat overeenkomstig den pegel dat daaromtrent bepaald. Watermolenaars in dienst houden en belonen plus vrije woning, waaronder de Rijks-, grond- en personele belasting, behalve het mobilair en f 2,- met een halve kan olie per week."

(Een paar jaar later vroegen de molenaars om verhoging van beloning. Het verzoek werd ingewilligd in die zin, dat ze een patent kregen voor de verkoop van sterke drank in het klein).

Hoogste bieder werd Mr. Johannes Leurigh, Advokaat en Burgemeester der gemeente Leek, als mondeling gemachtigde van de Raad van genoemde gemeente, voor f 4.065,-. De vaarten, verlaten, bruggen en daarbij behorende objecten, zoals het Molenkanaal en de drie watermolens c.a. werden daardoor eigendom van de Gemeente Leek.

Doch ook deze gemeente, als nieuwe eigenaar, heeft weinig plezier van de molens gehad. Op 10 augustus 1868 brandde de middelste molen af na een blikseminslag. De beide andere molens konden daardoor niet meer gebruikt worden. Gevolg was dat ze ook niet meer onderhouden werden en tot bouwvallen vervielen.

Op 1 september 1877 kwam er definitief een eind aan de getrapte bemaling in het Westerkwartier: de molens werden op afbraak verkocht. Constructiedelen werden gebruikt in de poldermolen Koningslaagte te Zuidwolde (gemeente Bedum), een achtkante bovenkruier, gebouwd in 1878.

Aan het gebrek aan water in de kanalen boven de bovenste verlaat was al in 1871 een eind gekomen door de dam in de Jonkersvaart op te ruimen, waardoor water uit Friesland ervoor zorgde dat de scheepvaart hierdoor niet meer in de problemen kwam.

Wat dat betreft, zouden de molens toch overbodig geworden zijn.

MOLENNIEUWS

(De nummers bij deze molennieuwtjes verwijzen naar het molennummer in de tweede druk 1981 van het Groninger Molenboek.)

18. Koren- en pelmolen Ceres te Spijk.

Door een slecht boventafelement kon deze koren- en pelmolen sinds een half jaar niet meer kruien, waardoor malen ook niet meer mogelijk was. Door molenmakerij Dunning v/h Bremer zijn hiervoor herstelwerkzaamheden uitgevoerd. De molen kruit nu weer naar volle tevredenheid van molenaar R. Keizer.

42. Poldermolen De Eendracht te Sebaldeburen.

Momenteel vindt er een grote onderhoudsbeurt plaats aan het gevlucht van deze in 1981-'82 gerestaureerde poldermolen. Verschillende heklatten zijn zodanig ingerot, dat deze vernieuwd moeten worden. Voor de heklatten wordt nu bilinga-hout gebruikt. Dit heeft naar verwachting een langere levensduur dan het voorheen gebruikte Amerikaans grenenhout. Tevens worden de voorzomen van de binnenroede vernieuwd en enkele kleppen vervangen.

55. Poldermolen De Zuidwendinger Watermolen te Vierverlaten.

Het heeft lang geduurd, voordat de gelden voor deze te restaureren molen vrijkwamen. Nu is het echter zover. Voor hen, die geregeld een blik naar deze molen werpen, is er nog niet veel te zien, maar in de werkplaats van de molenmaker gebeurt echter wel het één en ander. Op dit moment wordt er door 4 (vier!) molenmakerijen voortvarend aan het herstel van deze poldermolen gewerkt. Molenmaker Medendorp is in zijn werkplaats bezig met het maken van een nieuwe kap. Molenmakerij Dunning is nagenoeg klaar met de twee zelfzwichtingsroeden met oudhollandse voorzomen. Molenmaker Duym is bezig met een nieuw ondertafelement en in Aalten (Gld.) is molenmaker Vaags bezig verschillende wielen te maken.

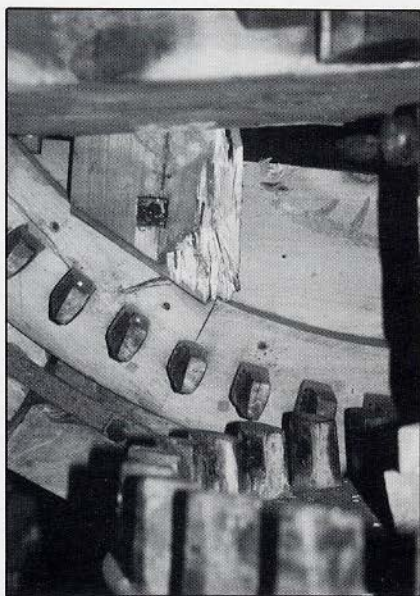
135. Koren- en pelmolen De Ster te Winsum.

Deze molen krijgt een nieuwe zeilroede met oudhollandse voorzomen, welke zal worden aangebracht door molenmakerij Dunning.

Als gevolg van de stormschades van de orkaan op 25 januari 1990 kwamen op de redactie de volgende meldingen binnen:

2. *Aeolus* te Adorp: veel kleppen van de zelfzwichting zijn uitgewaaid. 7. *De Jonge Hendrik* te Den Andel: de beide Dekker-remkleppen zijn vernield en enkele zelfzwichtingskleppen zijn er uitgewaaid (inmiddels vervangen). 10. *De Zilvermeeuw* te Onderdendam: één zelfzwichtingsroede is gedeeltelijk kaal gewaaid. Deze molen staat tijdens afwezigheid van de molenaar overheks. De zogenaamde bovenwielstutten kunnen hierdoor niet worden geplaatst. Hiervoor is destijds een ijzeren constructie aangebracht, waardoor de molen in overheks stand toch kon worden geborgd. Tijdens de storm is deze stormbeveiliging geknapt en heeft de molen één slag gedraaid door de vang, waardoor het bovenwiel beschadigd is. De molen heeft thans een draaiverbod.

29. *Aeolus* te Farmsum: één roede is nagenoeg kaalgewaaid. 64. *Hollands Welvaart* te Mensingeweer: een deel van de bekleding van een fokwiek is eraf gewaaid. 123. *De Onderneming* te Vierhuizen: schade aan de kap. 134. *De Vriend-*

Het beschadigde bovenwiel van "De Zilvermeeuw" te Onderdendam.

Foto: H.D. van Hoorn.

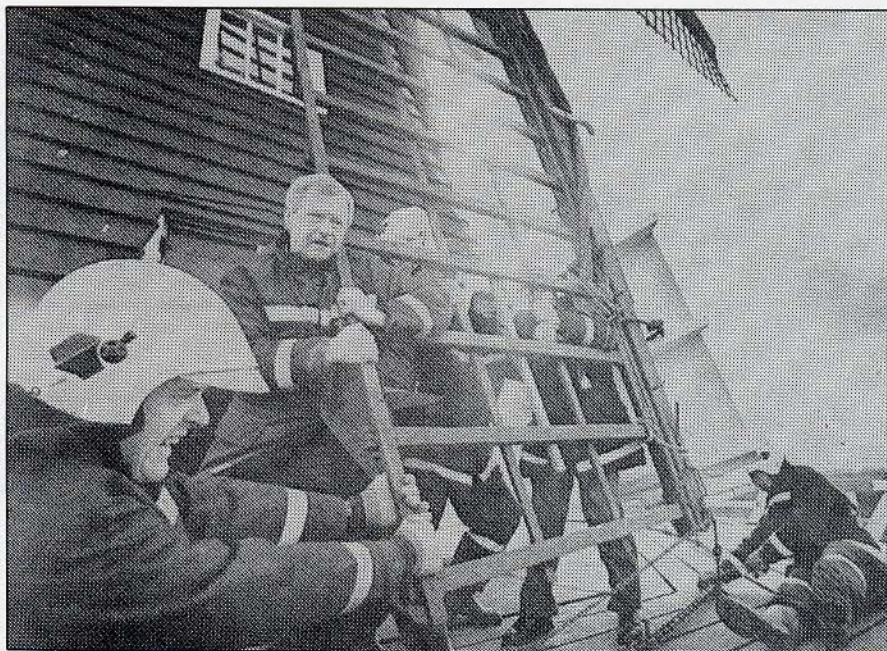
De storm blies doodleuk de rotte plekken van molens weg.... zoals hier op "De Vriendschap" te Winsum.

Foto: M.E. van Doornik.

schap te Winsum: zelfzwichtingskleppen uitgewaaid en bovenste wiek vernield. **140. Fortuna** te Noordhorn. Tijdens de zware storm van maandag 26 februari j.l. sloeg de molen op hol. De stellinghaak van de roedeketting was opengetrokken en de bovenwielstutten waren gespleten. Een losgeslagen remklep van de fokwieken sloeg een gat in het dak van een woning aan de overkant van de provinciale weg. De plaatselijke vrijwilligers en de inmiddels gealarmeerde brandweerlieden konden de molen met zeer veel moeite tot stilstand dwingen. Daarmee hebben zij de **Fortuna** op een nippertje van de brand gered. Het bovenwiel was op dat moment al gloeiend heet. Door het meedraaien van de roedeketting is ook een deel van de stellingbalie vernield. De schade werd na inspectie door de molenmaker op f 15.000,- vastgesteld.

Het houtzaagmolentje van Thesinge.

Een bij velen onbekend molentje wordt gerestaureerd, namelijk het kleine houtzaagmolentje van Thesinge. Dit in 1894 gebouwde molentje stond op een schuur. Het werd later door molenbouwer Bremer aangekocht en van de ondergang gered. Via-via kwam het bij de Borg Verhildersum te Leens terecht. Het werd opgeslagen in een schuur en het verval kon weer toeslaan. Het molentje wordt nu door Musepro te Wildervank gerestaureerd en krijgt een plaats achter de boerderij 'Welgelegen' te Leens. In de volgende 'Zelfzwichter' kunt u meer lezen over dit merkwaardige molentje.

Met verbeterd gezichten konden de brandweerlieden de molen "Fortuna" in Noorderhorn tot stilstand dwingen. De zware storm zorgde daar bijna voor brand. Rechts achter de vernielde stellingbalie.

Foto: Nieuwsblad v/h Noorden.

Tjasker te Scheemda.

De S.W.P. te Wildervank heeft het schaalmodel voor de tjasker te Scheemda klaar. Men gaat nu aan de slag met de grote tjasker. Het ziet ernaar uit, dat de provincie Groningen voor eind dit jaar weer een tjasker binnen haar grenzen heeft.

Curaçao

Op 18 september 1989 vond de eerste-steenlegging plaats voor de bouw van een 'houtzaagmolen' naar Zaans model. Het betreft hier een zaagmolen van het paltrok-type. Wanneer u dit artikel leest, zal de opening reeds een feit zijn. Evenals op Aruba en Sint-Maarten gaat het hier om een restaurant-molen, inclusief winkeltjes voor toeristische artikelen. Van malen (zagen) zal nooit sprake kunnen zijn. Het ontwerp van de molen is door een Curaçaoseenaar gemaakt en de bouw is aan een lokaal bouwbedrijf gegund. (Uit: Hopi Bon, nr. 6).

GÖRT MIT PROEMEDANTEN (V)

door E. de Jonge en H.A. Hachmer.

As meulenlaifhebber kiek je wis mit hail veul laifde noar n meulen. Bie tiden wil je din nog wel es t leven van n meulenoar idealiseren en vergeten dat t zwoar en ongezond waark was. Meulen was nait aaltied zien beste kammeroad. Bie stilstand deur meleur of windstille glee hom t geld tou butse uut. As der weken laank stilstand was din gong boudel failliet.

t Is din ook nait zo vrumd as t wel liekt dat meulenoar alles uut d meulen trok, ook al luip zien leven derbie gevoar. En din was der ook nog de gewoonte, de routine, woarvan menneg bedrieffsongevaal t gevolg was.

Of de nait veurzichtege boetenstoander dij meulen sums te noa kwam en grepen wor deur griepende roader of zwoaiende wieken.

Dij, dij geluk haren kon t verhaal noa vertellen en vonden veul nijsgierige

luusteroars. Mor de mainsten wazzen stil as t graf noa n klap van de meulen. Vreselke ongevalen binnen der in kraante genogt te vinden en as je dat lezen kinje nait aans as zeggen:

"Kiek uut en holt joe gezond!"

Op 6 november 1858 kwam n vreselk bericht landelk in t nijs en luit menneg kraantlezer de griezels over de graauwe lopen.

t Begon aalmoal zo schier. Schoonvoa kwam op bezuik bie schoonzun dij

De in 1916 baauwde
Amerikoanse wind-
motor van
Kibbelgoarn.

Foto 1926, collectie
C.E. van der Horst.

poldermeulenoar was in Nieuwveen (Zuud-Holland). Zo'n bezuik was ieder bod weer feest. Schoonvoa kon goud mit zien klaindochter overweg en was mor wat trots op t klaaine wichtje. Al vlöt haar grootvoader lutje beudel op d'aarm en besloot mit heur noar boeten te goan. Zunder noadinken luip e noar boetendeure, dee knip derof en zette n voude over drumpel. Tot zien schrik soesde n wieke veurbie. t Laive kind kreeg t holtwaark liek veur d'harsentjes. Opa bleef ridder-sloagen stoa mit kind op'aarm dij gain heufd meer haar. t Heufie wör n inde wieder in n waai-laand vonden. d'Familie bleef versloagen achter zunder n plezaierge gedachte aan de meulen.

Zekers zo ieselk was t löt van Anthonie Kuper uut Sibboeren. Op 10 juni 1868 gong e s' oavends nog even noar zien pompmeulen om heur n smeerbeurt te geven. Anthonie dee dit wel voaker en op zien raaize noar meulen genoot e van de schiere oavends. Darom bleef e wel es wat langer vot en hai haar din ook tegen t huusholderske zegd mor nait veur hom op te blieven. Mor smörns von ze hom nait in berre. Noaber kwam dou mit t vreselke bericht: Kuper was dood. Noaber was smörns mit zien boot langs meulen voaren. Hai haar doar doene kerel liggen zain en wol dizze nait aan zien löt overloaten. Dou e bie d'man zag e dat t Kuper was. Noaber ston ver-

staind. d'Hoed was van Kupers haile gezicht oftrokken en ain ore hong nog aan meulenazze. Kuper was n vreselke dood störven en Sibboeren was in raauw.

Meulens binnen sums schiere speultjes veur kinder. Neem nou es zo'n Amerikoanse windmotor. Sommege lu hoaten dizze stoalen gevoartes mor toch.... der hangt wat van magie omtou. Blinkend stoal, t kletternd geluud en t machteg droaiende gevluht. Boetendes kon elke wat handege kwoajong dizze meulens opklimmen en vergat vanzulf din al vlöt elk gevoar. Zo gebeurde t ook, zo'n viefendaarteg heer, mit n jong uut Zuudwenden. Op n zotterdag gong es kieken bie d'meulen van t wotterschap Kibbelgoarn. Speulenderwies kwam e maank de droaiende dailen van de in 1916 baauwde meulen en kwam om t leven. Zo wör dizze zo schier in t Veenkoloniaale laandschop uitkomende meulen n raauwmonument veur d'familie.

Zo kinje zain, n meulen is sumstied nait te vertraauwen of beter minsen binnen nait te vertraauwen. n Mins verabbezaaierd zuk zo mor en din kin t doan wezen. Ain tel dreumen en t is veurbie. Mor t is nait inkeld wat van vrouger joaren, ook de leste tied binnen der slimme ongevalen west mit vrijwillegers.

Dus, meulenlaifhebbers, kiek uut en holdt joe gezond!

REILEN EN ZEILEN IN USQUERT

door Wim Huizinga, Usquert.

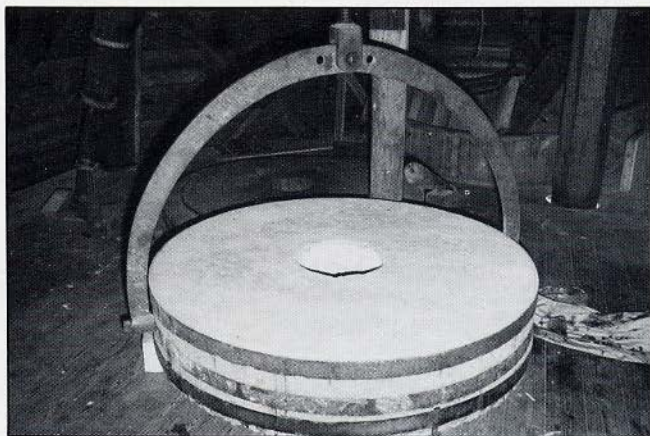
In 1984 werd de restauratie van de koren- en pelmolen *Eva* voltooid. Toch moesten toen wegens geldgebrek enige zaken achterwege blijven. Zo was het voegwerk van het onderachtkant niet in goede staat; de kroonlijst was niet best meer en ook bleek de maalvaardigheid van de molen te wensen over te laten.

In de afgelopen jaren waren de twee slechtste velden van het onderachtkant, te weten de noordwest- en de westzijde reeds opnieuw gevoegd. De gemeenteraad van Usquert gaf eind 1989 aan de aannemer opdracht de overige zes velden te herstellen en opnieuw in te voegen, zodat althans de buitenzijde van het muurwerk weer in goede staat zal zijn.

De molen bezit twee koppels maalstenen die met windkracht worden aangedreven en één koppel stenen die elektrisch werd aangedreven. Het koppel elektrisch aangedreven stenen is wegens het ontbreken van drijfriemen (bovenaandrijving), kaar enz. niet bruikbaar. Het weer in originele maalvaardige staat brengen hiervan zal veel geld

gaan kosten, geld wat eigenlijk beter gebruikt kan worden voor andere noodzakelijker dingen.

Van de beide andere koppels stenen is het noordoostelijke koppel niet bruikbaar door scheurvorming, in vroegere jaren reeds ontstaan. Het zuidelijke koppel stenen is momenteel wel gangbaar, maar doordat de beide stenen niet bij elkaar passen, terwijl ze ook niet meer in beste staat zijn, kan er alleen graan grof mee worden gebroken. Om de maalvaardigheid te verbeteren, heeft de gemeente besloten het noordoostelijke koppel stenen te laten vernieuwen. Tevens heeft de molenmaker opdracht gekregen de kroonlijst te vernieuwen en wat kleinere werkzaamheden te verrichten aan o.a. het wiekenkruis

De in zeer slechte staat verkerende en gebarsten lopersteen met erachter de liggersteen, ontdaan van steenbus, wachtend op vervanging.

Foto: M.E. van Doornik, 10 maart 1990.

en de vang.

Door de vrijwilligers is de verlichting in de molen verbeterd en werd de schudzeef van nieuwe zeven voorzien. De kosten hiervan worden betaald door de Stichting Molenvrienden Eva. In dit jaar werden door de vrijwilligers tevens wat schilderwerkzaamheden gedaan, terwijl door een schildersbedrijf de onderkant van de stelling, de stellingschoren en het bovenachtkant werden geteerd.

De afgelopen jaren hebben de vrijwillige molenaars en de Stichting Molenvrienden Eva, destijds ontstaan om de betrokkenheid van de bevolking van Usquert met de restauratie te ondersteunen, over het onderhoud van de molen goede contacten gehad met de dienst gemeentewerken. Zo kwam men in het voorjaar en in het najaar bijeen om de uit te voeren onderhoudswerken te bespreken en te evalueren.

Naschrift van de redactie:

De gemeente Usquert is per 1 januari 1990 door de gemeentelijke herindeling samen met Warffum, Kantens en Hefshuizen een nieuwe gemeente gaan vormen.

De nieuwe gemeente is nu eigenares van de molens *Eva* te Usquert, *Grote Geert* te Kantens, *Windlust* te Zandweer en *De Jonge Jan* te Uithuizen, terwijl ook de molen *Goliath* te Roodeschool, eigendom van de Stichting 'De Groninger Molen', een bijdrage uit de gemeentekas ontvangt.

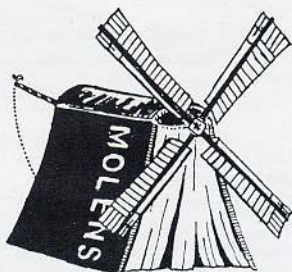
In Usquert hoopt men de goede contacten met de gemeente op de oude voet voort te kunnen zetten. De oude gemeente Usquert wordt dank gezegd voor de goede samenwerking en de goede zorgen voor de molen gedurende de afgelopen jaren.

OVER EEN MOLENVERZAMELING

In 'De Zelfzwichter' nr. 10 van maart 1977 deed ik u mijn eerste opgave van nationale en internationale molenliteratuur. Van toen tot nu toe is er in ons blad een enorm aantal boekrecensies verschenen. In geen enkel molenblad in Nederland en waarschijnlijk ook daarbuiten is er ooit van een zo grote volledigheid sprake geweest.

Het zou voor mij als samensteller wel eens leuk zijn te vernemen, hoe u als lezer en molenliefhebber over deze rubriek denkt. Van 1977 tot nu toe betekent dat er tot nu toe zo'n 500 boeken en belangrijke tijdschriftartikelen door mij zijn besproken en aan u doorgegeven, een aantal, dat ook mijzelf heeft verbaast! Zolang er boeken over molinologische onderwerpen blijven verschijnen, zal ik gaarne met deze rubriek doorgaan en dusdoende zal 'De Zelfzwichter' een voortrekkersrol blijven spelen betreffende dit onderwerp.

Heeft u tips over nieuwe boeken, dan kunt u die gaarne opgeven aan ondergetekende, samensteller van deze rubriek.

C.E. van der Horst.

- 1. Wij beginnen onze reis door molenland met een wel heel bijzonder boek uit een voor dit gebied uitzonderlijk land, namelijk: **Polen**. Voorzover wij weten is het het eerste boek over Poolse molens, dat ooit verscheen. Het boek heet en schrikt u niet: *Polskie Miłnar Stwo*. De schrijver is Bohdan Baranowski. Het is uitgegeven te Warschau in 1977, maar zoals ons is gebleken, nog steeds verkrijgbaar. Het fraai in linnen gebonden boek heeft 144 pag's. tekst en een groot aantal illustraties welke niet zijn genummerd.

Poolse molens bij Wroclaw (het vroegere Duitse Breslau) met zelfzwichting. Soortgelijke foto's vindt men in het bij nr. 1 besproken Poolse molenboek.

Foto: collectie C.E. van der Horst.

De tekst zal voor de meeste van ons onleesbaar zijn, van de foto's moeten we het dus hebben en die zijn heel interessant. Er staan (stonden) in Polen standerdmolens en paltrokken, primitief aandoend met houten planken of kleppen dienende als zeilen. De molens met kleppen lijken te werken zoals onze zelfzwichtende molens. De molens zijn geheel van hout opgetrokken. Het onderhoud laat veel te wensen over.

Ook de waterradmolens zijn voor het grootste gedeelte uit hout opgetrokken, er zijn onder- en bovenslagmolens.

Het boek, afm. 20 x 21 cm., kochten wij op het symposium van T.I.M.S. in Sleswijk-Holstein in augustus 1989. De prijs van het boek was DM 54,-.

● 2. Uit Frankrijk ontvingen wij een soort V.V.V.-brochure (1989) met als titel: *Moulin Etape*, wat zoveel betekent als molen als pleisterplaats. Het is een opgave van alle - meest waterradmolens - in Frankrijk, die verbouwd zijn als hotel/restaurant. Naast een plattegrond van het land en algemene V.V.V.-gegevens staan er 42 molens in beschreven, allen met kleurenfoto's. De geschiedenis (ook in het Engels) wordt beschreven en natuurlijk de mogelijkheden die de voormalige molen nu als horecabedrijf biedt. Hieruit blijkt slechts een enkele molen intact is gebleven als toeristische trekpleister naast het hotelbedrijf. Echter van de meeste molens resteert nog een klein onderdeel als decoratie in een restaurant of café. Een treurig gezicht en een verkeerde ontwikkeling!

Het (gratis) boekje is aan te vragen bij Moulin Etape - Moulin de Chameron - 18210 Bennegon (Frankrijk).

● 3. Met groot genoegen kondigen wij, nu reeds het vierde deel aan van **Sleeswijk-Holstein** in oude ansichten. Ook dit keer samengesteld door Walter Heesch, de beminlijke Sleeswijk-Holsteiner die wij op het T.I.M.S.-symposium in augustus 1989 mochten ontmoeten.

Windmühlen in Schleswig-Holstein in alten Ansichten, Band 4, met niet minder dan 143 afbeeldingen! Ongelofelijk wat een molens hebben daar gestaan! En wat is er veel verdwenen, ook nog in de laatste jaren....

Als u alle vier delen hebt verzameld, dan hebt u een pracht overzicht van de molens in dit Noordduitse gebied. Maar ook dit deel apart is de moeite waard. Duidelijke beschrijving, vrij uitvoerig, en duidelijke foto's en ansichtkaarten. Het boekje in de bekende uitvoering van de Europese Bibliotheek te Zaltbommel besluit met een inhoud over dit deel, maar bevat tevens een inhoud van alle vier delen tesamen. Voor de vele foto's, die het boek biedt, is het beslist niet duur te noemen, n.l. DM 31,80. Zeer aanbevolen! Verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem en nog iets voordeliger bij het Moritz Schäfer Verlag, Postfach 450, D-4930 Detmold (W.-Duitsland).

● 4. In 'De Zelfzwichter' 1/89 kondigen wij u aan: **Watermills of the London Countryside, volume I** (deel I). Inmiddels is nu ook het tweede en laatste deel van de pers gekomen: Kenneth C. Reid: **Watermills of the London Countryside - Their place in English landscape & life, volume II**. Een linnen gebonden boek, formaat 21 x 30 cm., 112 pag's. Geïllustreerd met alleen tekeningen. Dit tweede deel is wat tekst betreft interessanter dan deel I. In dit deel beschrijft men de rivieren met de ééns daaraan gelegen waterradmolens, waarbij in het kort de historie wordt vermeld tot op de dag van vandaag. De tekeningen in het boek zijn allen vervaardigd rond 1930 en dat is dus al wel heel lang geleden. Ook bij dit boek weer missen wij recente foto's. Niettemin als naslagwerk goed bruikbaar. Een uitvoerige inhoud (over deel I en II) besluit het boek. Verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem - prijs f 87,45.

● 5. Naast het bekende "rode boekje" met het Nederlandse molenbestand, is er nu ook het "gele boekje" uitgekomen. Het boekje **Molen-rompen en molen-restanten in Nederland**, samengesteld door de bekende molenfotograaf P. Grund uit Amsterdam, bevat alle overblijfselen (rompen en restanten) van de windmolens in Nederland. Het overzicht in formaat A-4 in ringband telt niet minder dan 505 rompen, waarvan 47 in onze eigen provincie.

De lijsten geven zoveel mogelijk bijzonderheden aan als: bouwjaar, onttakelingsjaar, type van elke restant, functie van de vroegere molen, huidige afdekking van het restant enz.

De heer Grund heeft bovendien van nagenoeg alle restanten foto's gemaakt, het nummer van de foto is ook genoteerd, zodat men bij interesse deze bij de samensteller kan bestellen.

Het bestand van molenrestanten wisselt tamelijk snel. In de 15 jaar van studie is er alweer het één en ander verdwenen, terwijl er ook rompen bij zijn, die weer tot volledige molen zijn herbouwd. De heer Grund is er zich van bewust dat er onvolkomenheden in deze opgave schuil gaan. Voor verbeteringen en aanvullingen houdt hij zich dan ook ten zeerste aanbevolen.

Het "gele boekje" is verkrijgbaar voor f 11,50 franko bij P. Grund, Postjesweg 37' - 1057 DV Amsterdam - postgiro 46.71.090

● 6. Tot de zeer grote uitzonderingen behoort molennieuws uit Zwitserland. Maar nu is er toch weer een van Pierre Delacretaz: **Les Vieux Moulins du Pays de Vaud et d'aillieurs**. Het boek in slappe omslag is geschreven in de Franse taal en dat maakt het er voor de meeste van ons niet makkelijker op. Het kanton (provincie) Vaud ligt benoorden het Meer van Genève aan de Franse grens. In dit bergachtige gebied is het begrijpelijk dat wij daar slechts waterradmolens vinden (vonden). Het boek van 207 pag's. is rijkelijk voorzien van

afbeeldingen, te weten veel kaartfragmenten uit de vorige eeuw, zw/wit-foto's, maar ook een aantal kleurenafbeeldingen. De zw/wit-foto's zijn vaak heel oud. Dat komt vooral naar voren uit het gebruik van de transportmidelen, dikwijls met paard en wagen, soms met een ossewagen en een enkele maal met vrachtauto's met spaken wieken en een groot reservewiel opzij.

Moulin Roussy in 1882 is hiervan een voorbeeld. Uit bijna elk raam van deze al forse fabriek hangen arbeiders nieuwsgierig naar de verrichtingen van de fotograaf te kijken. De kleurenfoto's in dit boekje zijn ook heel geslaagd, waarvan wij u noemen: handmolen in gebruik door een vrouw uit Togo. Handstenen op de markt in Togo (1986). Primitieve Tibetiaanse turbinemolen. Het boek, afm. 18½ x 24 cm. kost f 77,- en is in Arnhem (zie nr. 3 en 4) te bestellen.

● 7. Een belangrijke aanwinst vinden wij het boek *Watermills* door Peter Wenham uit Engeland. Schitterend geïllustreerd met zw/wit-foto's met gedetailleerde beschrijvingen van de mooiste waterradmolens in Groot-Britannië en een gids waar men deze, graafschap bij graafschap, kunt vinden. Naast de algemene inleiding volgt reeds op pag. 51 de molenbeschrijvingen van Engeland, Schotland en Wales. Een zeer recent (1989) naslagwerk, waar men jaren plezier van zal kunnen hebben. Een uitschieter bijvoorbeeld is de nog altijd in bedrijf zijnde *Cann Mill* te Shaftesbury aan de smalle Sturkel-river. De molen met bovenslagrad werd herbouwd na de brand van 1954 met een Portugese windmolen op het dak. Deze watervluchtmolen maalt nog altijd zijn meel! Een zeer uitgebreide inhoudsopgave completeert het boek. Linnen gebonden, formaat 16½ x 23½ cm., 254 pag's excl. de vele pagina's met de afbeeldingen. ISBN 0-7090-3526-8 (London 1989). Prijs f 66,60 verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem.

● 8. *Molens en gemalen van de Lopikerwaard* door Drs. B.R. Feis en Ir. D.A. de Haan is een boekje dat verscheen als deel I van de Waarden-reeks. Het goed verzorgde boekje is een uittreksel van het in 1979 verschenen rapport *Verdwenen Molens* en het in 1986 uitgekomen boek *Gemalen in de Lopikerwaard*. Het bestaat uit 6 hoofdstukken, waarvan vooral de hoofdstukken 3 t/m 6 voor de molenliefhebber het meest interessant zijn. Hoofdstuk 3 behandelt de molens van de Lopikerwaard (2 molens) en 4 t/m 6 beschrijft de gemalen in dit gebied. Alles duidelijk beschreven met veel historische bijzonderheden en afbeeldingen. Het boekje besluit met een pleidooi voor behoud van een aantal van de meest belangrijke waterstaatkundige bouwwerken. Afm. 16 x 24 cm. ingenaaid in slap omslag - ISBN 90 697 1223.9 (1988), 72 pags. Prijs franko f 18,24 verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem.

Vlaanderen: een prachtig molenland!
Hier "De Oude Molen", een drie-zolder
standermolen te Mater uit 1787 (zie nr. 9).
Foto: M.F. Boogert, Borssele (Zld.).

● 9. Met veel belangstelling keken wij uit naar het al enige tijd aangekondigde boek van de bekende Vlaamse molendeskundige Paul Bauters. Het zou zijn vijfde molenboek worden....

En nu is het dan verschenen: een schitterend kijk- en leesboek onder de naam *Kracht van Wind en Water* met als ondertitel: *Molens in Vlaanderen*.

Het is een verrukkelijk boek geworden met meer dan 300 illustraties, waarvan 150 in kleur, zeer fraai gedrukt. Kortom, onmisbaar voor elke molenliefhebber! Uiteraard komen ook waterradmolens in het boek voor, maar voor het grootste gedeelte is dit standaardwerk toch gewijd aan de windmolens en daarbij zijn de Nederlandse molens natuurlijk niet vergeten. In tegenstelling tot wat nu toe werd aangenomen, dat de windmolens oorspronkelijk uit het Verre Oosten tot onze landen waren doorgedrongen, zijn de moderne historici van mening, dat de eerste windmolens in Vlaanderen zijn ontstaan. Paul Bauters geeft hierop zijn visie.

Heel mooi is ook het hoofdstuk molens in de beeldende kunst, van Bijbelse inspiratie tot onze hedendaagse kunst, gevolgd wordt dit door molens in proza en poëzie. In het laatste hoofdstuk kunt u genieten van molens over onze grenzen: zo ziet u een Russische houten korenmolen met 8 wieken, een kleine boerenmolen uit Hongarije, een Poolse standerdmolen en de vaste, niet-kruibare windmolens op Kreta.

Dit bijzonder mooie boek, in de afm. $22\frac{1}{2} \times 28\frac{1}{2}$ cm., in linnen gebonden, 287 pagina's, ISBN 90 6152 2554.3, is alleen verkrijgbaar bij Gysbers & Van Loon te Arnhem en bij de Stichting 'Levende Molens', Vincetiusstraat 7 te Roosendaal. Prijs: f 127,50 excl. porto. (zie foto links).

● 10. Hoewel alweer wat aan de late kant, wilden wij u toch nog even opmerkzaam maken op een *Molenkalender 1990* en wel één in vrij groot formaat 30 x 42 cm. met tekeningen van *Groninger molens*.

De tekeningen, waarvan de tekenaar niet genoemd wordt, zijn vlot maar soms wel wat primitief, op het papier verschenen. De kalender bestaat uit 12 platen, dus voor elke maand één. Afgebeeld worden: *De Ruiten* - Slochteren, *De Vriendschap* - Winsum, *De Westerhorner* - Grijskerk/Gaarkeuken, *Fram* - Woltersum (perspectief vrij zwak), *Joeswert* - Feerwerd, *Molen Berg*, *Molen Dijkstra*, *Molen Edens* - Winschoten, *Eureka* - Wetsinge, *De Hoop* - Kropswolde, *Aeolus* - Adorp, *Ceres* - Spijk, *De Kievit* - Grijskerk (niet best) en tenslotte de *standerdmolen* te Ter Haar.

De prijs van deze kalender is f 12,50 dus niet hoog voor een heel jaar Groninger molens aan uw wand. Verkrijgbaar bij A.T. van der Veer, Schildwolderdijk 8, 9626 AS Schildwolde (tel. 05982-2360).

NATIONALE MOLENDAG 12 MEI 1990

door Henk Berends.

Molenaars en vrijwilligers:

De voorbereidingen zijn alweer in volle gang. De stickers en posters kunnen weer op het bekende adres besteld worden. Vele molenaars en vrijwilligers proberen van deze dag toch iets bijzonders te maken. De één richt een tentoonstelling in, een ander zal proberen koffie met koek aan de man te brengen. Veel hangt ook af van het weer. Want ook dit jaar zal de molen dag weer samen vallen met de Landelijke Fietsdag. Het aantal bezoekers kan eveneens variëren met het al of niet opgenomen zijn in een fietsroute langs een molen.

Lokaal publiciteit maken werkt echter nog altijd het beste. Er is tegenwoordig een grote verscheidenheid aan huis-aan-huis bladen. Deze zullen graag artikelen en andere opwekkingen over de Nationale Molen-dag willen opnemen.

Als je er een leuke foto van je molen bij doet, komt het artikel misschien wel op de voorpagina. Er wel even op tijd bij zijn, natuurlijk.

Aan onze overige lezers:

Voor een ieder, die de molens op de Nationale Molen-dag een bezoek wil brengen, is het raadzaam nu alvast de datum in de agenda te noteren: 12 mei 1990. Molens met een blauwe wimpel of vlag zullen uw komst niet weigeren. Bezoek ze, het geeft onze molenaars en vrijwilligers een voldaan gevoel, wanneer u met uw bezoek laat merken, dat u eveneens de molens een warm hart toedraagt.

U heeft vast alle molens in onze mooie provincie nog niet bekeken en tegenwoordig gaat de fiets zo mee achter op de bumper van de auto, waardoor u in staat bent een ander deel van de provincie te befietzen. **DOEN!!!**

Voor VVV-fietsroutes kan men de 'Kampioen' (een uitgave van de ANWB) van april raadplegen. Verder zullen er plaatselijk eveneens fietstochten georganiseerd worden. In de huis-aan-huis bladen staat daar t.z.t. het één en ander over te lezen.

We hopen op mooi, droog en zonnig weer.

FOTO'S VAN HERWIG

door H.A. Hachmer.

In de vorige 'Zelfzwichter' beloofden wij u foto's te plaatsen van de bekende fotograaf Herwig. Door technische omstandigheden was het voor het Rijksarchief niet mogelijk op tijd foto's aan te leveren.

De glasplaten zijn nieuw binnengekomen en moeten nog worden geïventariseerd. Wij hopen nu in een van de komende 'Zelfzwichters' enkele foto's te kunnen publiceren.

VRAAG EN AANBOD

TE KOOP AANGEBODEN:

Het boek GRONINGER MOLENS, uitgave 1958.

In goede staat en met molenkaart.

Harmannus Noot
Fazantenlaan 52
9751 EW HAREN,
Tel. 050-34 21 15.

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaak voor: Volkorenmeel

Hondensport

Vogelzaden, Vogels

Aquariumbenodigdheden

Hengelsportartikelen

en alles voor Uw huisdieren

Rijksstraatweg 135

Telef. 344816

HAREN (Gr.)

